

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637

גליון חודש אלול ה'תשע"ה | 77

תוכן העניינים:

- א | פסקי דינים - שמיטת כספים חלק ב' - כיצד עורכים פרוזבול
- ב | הוראות כלליות לכתובת פרוזבול
- ג | שטרי פרוזבול

בית דין לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א /
הגאון הרב אברהם בוטרמן שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א
(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דברמדקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

תגובות והערות

תגובות לעלון ניתן לשלוח

לפקס 02-502-3655

או בדואר אלקטרוני

beisdin@neto.net.il

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים - שמיטת כספים חלק ב' - כיצד עורכים פרוזבול

התנאים לכתובת פרוזבול

1. בכדי שהפרוזבול יחול צריך שיהיה קרקע ללוה¹, ואין צורך שהלוה יהיה בעלים דווקא על הקרקע, אלא גם אם הקרקע מושאלת או מושכרת לו², די בכך כדי שיחול הפרוזבול.
2. אם אין ללוה שום קרקע והמלווה רוצה לכתוב פרוזבול, צריך המלווה להקנות לו קרקע³ בגודל כלשהוא⁴, ורק אח"כ יוכל לכתוב פרוזבול על החוב⁵.

1. משנה בשביעית (פ"י משנה ו) "אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין לו מזכה בתוך שדהו כלשהו". ונחלקו הראשונים בטעם הדבר. רש"י (גיטין לז, א ד"ה אלא) כותב שהטעם הוא משום שהפרוזבול נתקן רק להלוואה שהיא שכיחה, והלוואת כסף למי שאין לו קרקע אינה שכיחה. אבל הר"ש בשביעית שם מפרש משום דאם יש קרקע ללוה "החוב נחשב גבוי ביד בית דין... וכמלוה שיש עליה משכון", וכתב הר"ן (גיטין יט, ב מדפי הרי"ף ד"ה ומסתברא) שיש נפ"מ בין טעם רש"י לטעם הר"ש, שלדעת רש"י די בכך אם יש קרקע ללוה בשעת כתיבת הפרוזבול, אבל לדעת הר"ש צריך שיהיה לו קרקע בסוף שביעית, וכתב בספר דרך אמונה (הלכות שמיטה פ"ט הלכה יט ביאור ההלכה ד"ה אם כותבים) שאף לדעת הר"ש צריך שיהיה קרקע ללווה בשעת כתיבת הפרוזבול, אלא שחולק על רש"י שצריך שיהיה לו קרקע אף בסוף שביעית. הדבר אברהם (ב, עמ' צו בהגהה שניה) סובר שגם לרש"י צריך שעכ"פ יהיה ללוה מטלטלין בסוף שמיטה. והקשה המנחת שלמה בפירושו על המשנה, שלפי דברי הר"ן בדעת הר"ש יכול כל רמאי למכור או להפקיר כל קרקעותיו בסוף שביעית, וכל שטרי הפרוזבול שנכתבו על ידי בעלי חובותיו שהלווה על פה יבטלו לפי דעת הסמ"ע (רמה, יח) שא"א לגבות מלוה ע"פ ממה שהפקיר הלוה, ונהי שהט"ז הקצוה"ח והנתיה"מ שם חולקים על הסמ"ע וסוברים שאפילו מלוה ע"פ אפשר לגבות ממה שהפקיר, מ"מ מכיון שאם אחר יזכה בו לא יוכל המלוה לגבות כי הזוכה יטען קי"ל כסמ"ע, א"כ אין החוב נחשב כגבוי, אמנם למש"כ לקמן הערה 70 יתכן שא"ז קשה כי אי אפשר לטעון קים לי שהחוב נשמת בשביעית הגם שבפועל ב"ד לא יגבו את הקרקע בגלל טענת קים לי.

2. בגמ' גיטין (לז, א) "השאלו מקום לתנור וכירים כותבים עליו פרוזבול", וכתב הבית יוסף (סי' סז מחודש יב) בשם העיטור וספר התרומות שקרקע שכורה דינה כשאלה.

3. במשנה שם "אם אין לו מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא" מדין זכין לאדם שלא בפניו, והקשה הר"ן (שם) איך אפשר לזכות ללוה קרקע כדי לכתוב פרוזבול, הרי אין זו זכות ללוה אלא חובה, שעל ידי הפרוזבול לא ישמט החוב, והר"ן רצה להוכיח מדין זה שדבר שבעצמותו הוא זכות, הגם שנובע ממנו חוב מהני זכיה, ודחה סברא זו שאפשר שלא הקילו חכמים קולא זו רק לענין פרוזבול שהקילו בו הרבה. דברי הר"ן מובאים בסמ"ע (סז, מד) והוא כותב שהטעם שהקילו הוא משום "דקיל הוא שמיטת כספים בפרט בזה"ז". הט"ז (י"ד קסב, ח) למד מדברי הר"ן שבכל איסור דרבנן מועיל זכיה אף אם התוצאה היא חובה. אמנם הנקודות הכסף (שם) מסתפק בזה שיש לומר שלא הקילו חכמים רק בפרוזבול שיש חשש נעילת דלת בפני לויים ולא בשאר איסורים דרבנן.

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר לציבור הרחב כי

ביה"ד יהיה פתוח לצורך עשית פרוזבול

החל מיום שני כ"ג אלול עד יום חמישי כ"ו אלול בין השעות 13:45 עד 15:30

וביום שישי כ"ז אלול מ 11:30 - 12:30 ובער"ה מ 9:00 עד 10:30 לפנה"צ.

בברכת כתיבה וחתימה טובה ביה"ד נתיבות חיים

הקנאת הקרקע נעשית כך: חברו של המלווה לוקח סודר שלו ונותן אותו למלווה⁶, וכשהמלווה קונה את הסודר הוא מזכה ללווה קרקע כלשהוא שבבעלותו שתהיה שייכת ללווה עד צום גדליה⁷ של מוצאי שביעית⁸. הבי"ד שעושים את הפרוזבול מאשרים בנוסח הפרוזבול שהמלווה אכן הקנה קרקע ללווה⁹.

4. המנחת שלמה (שם) מדייק מלשון המשנה שאין צורך לציין מיקום הקרקע, וכן משמע מהגמ' (קידושין כו, א) "קרקע כלשהו.. לכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות", ובדומה לזה מצינו לענין קנין אגב קרקע, שאין צריך קרקע מסוימת כפי שנפסק בחו"מ (קיג, ב) ובמר"א (רב, ז), ואם כן ה"ה לענין פרוזבול. וכן נראה בנוסח פרוזבול המובא בספר הישר לרבינו תם (סי' קלח), ובעוד נוסחאות שאין צורך לסיים הקרקע, שכתוב שם: "איך פלוני אמר לנו קנו ממני ארבע אמות בחצירי ותנו לו לפלוני וקנינא מיניה ויהיבנא לפלוני". בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רלג) כתב שאם אין מזכים קרקע מסוימת יש לזכות ארבע אמות דווקא ולא כל שהוא כדי שלא יראה כחוכא ואיטולא, אמנם אין זה מעיקר הדין, ועדיף להקנות קרקע כל שהוא במקום שיש לחוש שיש כמה לווים שאין להם קרקע ואין למלווה שיעור ארבע אמות לכל אחד. ולהקנות קרקע לכל הלווים בשותפות גם כן אינו מן המובחר, שמפורש בירושלמי (שביעית פ"י ה"ג) שאין כותבין פרוזבול על סמך קרקע משותפת ונפסק בספר העיטור. ובספר שמיטת כספים כהלכתה (שביבי אש סי' יב סק"ד) כתב ששאל את הגרי"ש אלישיב אם יש לחוש לדברי הירושלמי, מאחר שלא הובאו ברמב"ם ובשו"ע, והשיב שאם יש בו שיעור חלוקה לכל אחד אפשר להקנות קרקע שיהיה לכל הלווים בשותפות, אמנם שיעור כדי חלוקה הוא לפעמים יותר מארבע על ארבע, ועל כן עדיף להקנות קרקע כלשהו לכל לווה בנפרד.

5. ואם אף למלווה אין קרקע, יכול המלווה לבקש מאחר להקנות קרקע כלשהו ללווים שלו, וכגון בחורי ישיבה שהלוו לבחורים אחרים ועושים פרוזבול, יש להם לבקש מאחר להקנות קרקע ללווים לדעת המחמירים בדין³.

6. שהרי אפשר לקנות בקניין סודר באמצעות סודר של אחר המזכה בשביל הקונה, כמבואר בחו"מ סי' קצה סעיף ג שנהגו לקנות בסודר של העדים.

7. הקנאת קרקע לזמן עדיפה על השאלת או השכרת קרקע ללווה, כדי לחוש לדעה בשו"ע (חו"מ סי' קצה סעיף ט) שאין קנין סודר מועיל לשאלה ושכירות, ועיין שם בקצות החושן (סק"ח) שלדעת השו"ע מועיל קניין סודר אפילו למתנה על מנת להחזיר, ועיין מ"ש שם שקניין סודר מועיל לקניין לזמן (דלא כמש"כ השבות יצחק פ"ד הערה לא), ומוכיח זאת מקניין סודר שעשה בועז, שהיה בזמן שהיובל נוהג, וכל קנין קרקע היה רק לזמן. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' כה פרק לד אות ב).

8. כדי לחוש לדעת הר"ש על פי הר"ן שצריך שיהיה ללווה קרקע בסוף שביעית, הובאה לעיל בהערה 1.

9. כן מצינו בהרבה נוסחאות של פרוזבול כדלהלן: נוסח פרוזבול של רבינו תם (ספר הישר חלק חידושים סי' קלח), המבי"ט (ח"א סי' שא), ראשית ביכורים (מר' בצלאל הכהן, הודפס בס"ס 'שמיטת כספים ופרוזבול', שם הקנו קרקע כל שהו ולא ציינו המקום) וכן בנוסח הגר"מ שטרנבוך שליט"א (ספר שמיטה כהלכתה דיני פרוזבול סעיף ו). וכל זה רק לכתחילה ולשופרא דשטרא, שישמש שטר הפרוזבול כהוכחה מושלמת, אבל לדינא סגי מה שזיכה קרקע ללווה בפועל (וכ"כ המבי"ט שם, והוא דן שם על נוסח הפרוזבול שהיה נוהג אצלם לכתוב שהמלווה מזכה ללווה ד' אמות שיש למלווה בא"י), והמלווה נאמן לומר שזיכה קרקע ללווה שלא שביק התירא ואכיל איסורא' כיון שהוא דבר שבידו לעשות, ואין צריך אפילו לדין 'מיגו' כמו שכתב הסמ"ע (סי' סז ס"ק נה). ואפילו לדעת הסוברים שכתבת הפרוזבול מעכבת (עיין דין 13) מכל מקום הקנאת קרקע אינה חלק מעצם הפרוזבול.

3. מקרים מצויים שאין ללווה קרקע: הורים מבוגרים שגרים אצל ילדיהם אפילו בקביעות¹⁰, או בחור יתום שאין לו אפוטרופוס¹¹ שמתגורר במוסד שאינו חייב להחזיקו¹². לגבי בחור שסמוך על שולחן אביו¹³ או שיש לו חדר בישיבה¹⁴, נחלקו הפוסקים אם נחשב שיש להם קרקע שאולה או שכורה, ולכתחילה יש להחמיר להקנות לו כנ"ל¹⁵.

10. לפי דברי החתם סופר שהובאו בהערה 13 בנים שהסכימו שהוריהם יגורו בביתם תקופה מסוימת או כל זמן שיצטרכו, הדירה של הבנים שאולה להורים. אבל אם אין שום הסכם ביניהם, אלא שהורים השתכנו בבית ילדיהם, רשאים הבנים להוציא ההורים מביתם כל זמן שירצו, ואין דירת הבנים שאולה להוריהם.

11. אם יש לו אפוטרופוס דינו מפורש במשנה שם "כותבים ליתומים על נכסי אפוטרופסים".

12. אם המוסד מחויב להחזיק אותו, כגון שהמוסד מתקצב על ידי הממשלה, או שהתחייב לגוף כלשהוא שדואג ליתום, הרי יש ליתום מקום שמושכר לו בתוך המוסד. ואפילו אם מנהלי המוסד רשאים להעביר את היתום מחדרו לחדר אחר לפי הצורך, עדיין נחשב שיש לו קרקע, כפי המבואר בהערה 4 שאין צורך לציין מיקום הקרקע שמקנים ללווה.

13. בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' נ, מובא בפתחי תשובה סי' סז סק"ד) נשאל ע"י תלמידו המהר"ם א"ש, איך יתכן אדם שאין לו שום קרקע כלל אפילו שאולה, והשיב לו שלוה הסמוך על שולחן אחר שיכול לסלקו כל שעה אין לו שום קרקע, שהרי לא שאל קרקע לזמן אלא שבעל הבית נתן לו רשות לגור אצלו והוא רשאי להוציאו מביתו כל זמן שירצה. גם לווה שדר בחצר חברו שלא מדעתו אין לו קרקע. והנה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר שמיטה כהלכתה, (דיני פרוזבול סעיף ו) שעל פי דעת החתם סופר אין הפרוזבול מועיל למי שהלוה לבחורים, מאחר ואין להם קרקע וקרקע של אביהם אינו מועיל בשבילם, ועל כן הכניס בנוסח הפרוזבול שלו שהמלווה מקנה קרקע ללווים, והוא מעורר על הצורך בזה"ז להקנות קרקע ללווים כיון ששכיח היום בחורים הסמוכים על שולחן אביהם שליוס כסף. וכן כתב הגר"ב זילבר בספר הלכות שביעית (סדר פרוזבול), וכן כתב בספר שבות יצחק (עמוד פה) בשם הגרי"ש אלישיב. בספר משנה כסף (סעיף כג) חולק על ספר שמיטה כהלכתה בדעת החתם סופר, ולדעתו מה שכתב החתם סופר שאורח אין לו קרקע שאולה הוא רק באורח העובר ממקום למקום, אבל לא כ"כ בן שדירתו קבועה בבית אביו. אמנם מצאנו שהקדמונים דנו כבר בזה, בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף קמה) כתב שצריך שיהיה ללווה קרקע שהמלווה יכול לגבות ממנה, ובשו"ת דבר אברהם (ח"ב סי' יז) מוכיח שדברי הרשב"א הן בין לפי טעם רש"י ובין לפי טעם הר"ש שהובאו בהערה 1, ולפי"ז בן הסמוך על שולחן אביו אין לו קרקע. מאידך גיסא בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' סה) כתב שסגי שיש ללווה קרקע להשתמש בו בפועל, ואם כן אף בן הסמוך על שולחן אביו יש לו קרקע. אבל בשו"ת דבר אברהם (הנ"ל) ובספר זיו הים (פירושו ליר' פ"י ה"ג) דחו ראיות המהרי"ט.

14. בספר דיני שביעית השלם (פרק לא אות טו) מביא בשם הגרש"ז אויערבאך שבחור ישיבה יש לו קרקע שהרי יש לו רשות ללון בישיבה ולהניח בה חפציו, ואפשר שאין ראה שלא כדבריו מתשובת החתם סופר שפסק שמי שיש לו רשות לגור כל זמן שירצה בעה"ב אינו נחשב שיש לו קרקע שאולה, שיש לומר שבחור המתקבל בישיבה מקבל זכות ללון בפנימייה של הישיבה למשך כל השנה, ואף שהנהלת הישיבה רשאית לסלק את הבחור מהישיבה אפילו באמצע השנה אם יש לה סיבה מיוחדת לכך, עכ"פ יש לראות את זכות הסילוק כתנאי בהשכרת המקום לבחור, אבל אפשרות הסילוק אינה גורמת שלא יהא המקום שכור לבחור כלל, ואינו דומה לנידון החתם סופר באורח שבעל הבית רשאי להוציאו ללא שום סיבה מיוחדת. ויתכן שבחור רשאי להעביר לבחור אחר את זכותו בשימוש בארון המיועד לחפצים אישיים וכדו', ואם כן יש אפשרות לגבות החוב מזכויות הבחור בישיבה, ואף לדעת

4. נחלקו הראשונים מי הם הדיינים הכשרים לערוך פרוזבול¹⁶. הרבה ראשונים סוברים שצריך בית דין של גדול הדור או בית דין חשוב שקיבלוהו עליהם אנשי העיר¹⁷ וכן פסק המחבר¹⁸ וכך נוהגים בני ספרד. ויש ראשונים שסוברים שלא צריך בית דין קבוע, ואפשר לערוך פרוזבול על ידי כל

הרשב"א שבהערה הקודמת נחשב שיש קרקע לבחורים. אמנם בספר שבות יצחק (פרק ד) כותב בשם הגר"ש אלישיב שבחורים הסמוכים על שולחן אביהם אין להם שום קרקע שאולה, לא של ההורים ולא של הישיבה (אלא שאומר שהראש ישיבה יקנה להם קרקע לזמן ולכן המלווה ל"צ להקנות להם).

15. שרבים הפוסקים המחמירים בזה, ויש סיוע לדבריהם משו"ת הרשב"א ומפשטות תשובת החתם סופר. וכן נהוג בכמה ישיבות שההנהלה מפרסמת שהם משאילים לכל בחור את השטח שסביב מיטתו בפנימייה.

16. יסוד המחלוקת הוא מחלוקת הראשונים בהבנת הגמ' (גיטין לו, ב) "אמר שמואל לא כתבין פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרעדא... כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא". עוד אמרו בגמ' (שם לז, א) "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי". ונחלקו הראשונים בפירוש דברי שמואל והאם הלכה כמותו, דעת בעל העיטור (אות פ) שהיות שאין לנו היום בית דין מומחים כבית דינם של רב אמי ורב אסי, אי אפשר לכתוב פרוזבול כלל, וכך הייתה דעת רבינו תם בתחילה (ספר הישר חידושים סי' קלח) אולם חזר בו אח"כ (שם, ותוס' גיטין לו, ב ד"ה דאלימי) וסבר שכל בית דין חשוב שבדור יכול לכתוב פרוזבול, וכן היא דעת הר"ן (בפ"י לר"ף יט, א ד"ה גרסינן). וראיתו של רבנו תם היא מרבנן דבי רב אשי שמסרו מילייהו להדדי ולא מסרו לרב אשי עצמו, ועל כרחק שאין צריך גדול כרב אמי ורב אסי. הרמב"ם (ט, יז) כתב "אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין", ופירשו הר"ן והבית יוסף בדעתו שכל בית דין חשוב שבדור יכול לכתוב פרוזבול. אמנם, הרמב"ן (פי' לגיטין שם) והרא"ש (סי' יג) סוברים שאין הלכה כשמואל שרבנן דבי רב אשי חולקים עליו, וכל שלשה כשרים יכולים לכתוב פרוזבול.

17. כך מבואר בספר התרומות (שער מה סעיף טז) שסובר שצריך "שלושה בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמיטה והמחום רבים עליהם באותו עיר שהם דרים בה, הרי הם באותו עיר באותו זמן כבי דינא דרב אסי, וראויים להפקיע ממון בני עירם בתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם", הרי שפוסק כשמואל, וסובר שבית דין שקיבלוהו הציבור עליהם הרי הוא כבית דינם של רב אמי ורב אסי ויכול להפקיע ממון.

18. והטעם שכיון שקיבלוהו עליהם יש להם כוח של הפקר בית דין הפקר, כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' ב). אמנם צריך עיון היכא שהמלווה הלווה ללווה מעיר אחרת האין יוכל לכתוב פרוזבול בבית דין שבעירו, שהרי הכוח שיש לבית דין הקבוע בעיר הוא רק להפקיע ממון של אנשי העיר, ואם כן אין כוח לבית דין שבעירו להפקיע ממון של הלווה שהוא מעיר אחרת, ואולי אפשר לומר שכל לווה מקבל עליו סמכות בית דינו של מקום המלווה, ולענין פרוזבול מועיל אם קבלו את סמכות בית הדין עליהם, כמבואר במרדכי (גיטין סי' שטט) שמועיל אפילו אם קבלו עליהו שלושה רועי בקר. וצריך עיון אם אפשר לסמוך על זה למעשה, בנוסף לכך כל זה יועיל רק אם המלווה כותב פרוזבול בעיר שהיה גר בשעת הלוואה, אבל אם עבר לעיר אחרת, לא יוכל לעשות פרוזבול בעיר שגר שם עכשיו, ולכן עדיף שיכתוב פרוזבול בבית דינו של גדול הדור שבכוחו להפקיע ממון של כל אדם, כמבואר בחו"מ סי' ב. גם יש להעיר ממש"כ האג"מ (חו"מ ב, ג) "והא דכתב הרמ"א דאם דיינים קבועים בעיר לא יכול לומר לא אדון לפנייהם אלא בזה בורר, היה זה רק בעיירות שבמדינותינו שהיו מתמנים מהעיר שאף

שלשה אנשים המבינים ענין הפרוזבול¹⁹, וכן פסק הרמ"א²⁰, וכן נוהגים רבים מבני אשכנז²¹.

5. לדעת המחבר שצריך בית דין חשוב הדיינים אסורים להיות קרובים זה לזה²², ואף לדעת הרמ"א שאין צריך בית דין חשוב, דעת הרבה פוסקים שיש להקפיד על זה²³, ויש שהקילו בזה²⁴.

הרב האב"ד לבדו נמי היה יכול לכופו מאחר שקבלוהו, אבל בנוא יארק ליכא דיינים קבועים שנתמנו מהעיר, ובפרט שאיכא עוד אגודות וחבורות של רבנים שליכא אף מינוי מכל הרבנים שבעיר".

19. המב"ט (ח"ב סי' פא) מחדש שאפילו לדעת הראשונים שפסקו שלא כשמואל, אם יש בית דין יותר חשוב בעיר, אין לאחרים לכתוב פרוזבול, אלא אם כן המלווה והלווה הם תלמידי חכמים, בדומה לרבנן דבי רב אשי, ופרוזבול שנעשה שלא בבית דין החשוב בעיר פסול אם אין המלווה והלווה תלמידי חכמים. הש"ך (סק"ה) מציין לתשובה זו. אכן בספר דרך אמונה (ס"ק צא) כתב שלא נהגו כן, וכן פסקו הקצור שלחן ערוך (סי' קפ סעיף טו) והשו"ע הרב. ובקיצור שלחן ערוך כתב שהדיינים צריכים להיות בני תורה.

20. הרמ"א פסק (סעיף יח) כדעת הרמב"ן והרא"ש, וכן כתב בביאור הגר"א (סקל"א) שהרמ"א פסק דלא כשמואל.

21. בספר דרך אמונה (ס"ק רט) מביא שהחזון איש עשה פרוזבול בפני בית דין חשוב, אם לא הייתה שעת הדחק, וכן כתב בספר זיו הים (הלכה ב, ס"ק י"ד"ה אמנם) שהחזון איש עשה אותה שליח בכתב שיעשה עבורו פרוזבול בבית דין של העדה החרדית בראשות הגר"צ דושינסקי (וכן הובא בארחות רבנו ח"ב עמ' שפז), וכן בנוסח הפרוזבול של הגר"ש אלישיב המובא בהליכות שדה (גליון 126 ועוד) ובשבות יצחק (עמ' כא) הקפיד להחמיר כשיטת המחבר. ומאידך בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' עב) כתב שנהגו בפראג כדעת הרמ"א, וכן הוא בנוסחאות הפרוזבול שבקצור שו"ע, שו"ע הרב ושערי צדק לבמח"ס חיי אדם. וכן נהג הגרש"ז אויערבאך שלא להחמיר כדעת המחבר (כמובא בספר שלמי מועד בשם בנו הגר"ש שליט"א, וכן נראה בפרוזבול שערך עבור נכדו, צילום ממנו מודפס בספר דיני שביעית השלם בהוצאת דגל ירושלים).

22. שדיינים הקרובים זה לזה פסולים לדון כנפסק בחו"מ (סי' ז סעיף ט), ודיינים פסולים אינם יכולים להפקיע ממון, ולשיטת המחבר דיני בית דין לענין פרוזבול חמורים יותר מדיני בית דין הדנים בדיני ממונות. וכן פסק המהריק"ש (הגהות ערך לחם על השו"ע סעיף יח) "ומינה שלא יהיו קרובים זל"ז כיון דבעינן ב"ד חשוב".

23. כן פסק בשו"ת נטיעה של שמחה (סי' פט). ולדעת המב"ט שלכו"ע צריך בית דין החשוב בעיר, ודאי שצריך בית דין שכשר לדון. ואפילו לנוהגים כדעת הרמ"א ודלא כהמב"ט כתב בספר הלכות שביעית (כס"ד ס"ק פט) שצריך להיות בית דין הכשר לדון דאל"כ "לא נקרא ב"ד".

24. כן כתב בספר שכ"כ (שביבי אש סי' כב סק"ג) בשם הגר"ש ואזנר שליט"א. וכן שמעת מנכד הגרש"ז אויערבאך, שהגרש"ז ישב כדין יחד עם בנו לערוך פרוזבול עבורו (צילום של אותו פרוזבול מודפס בספר דיני שביעית השלם בהוצאת דגל ירושלים), ואולי סובר שדיינים הכשרים להתרת נדרים כשרים לכתוב פרוזבול, שבשניהם אין הדיינים דנים, ולענין התרת נדרים מכשיר בשו"ת יפה נוף (סי' קכא) שני דיינים הקרובים זה לזה (וכן בזיו הים (הל' ב ס"ק ו ד"ה בתומים) מסביר שטעם המתירים הוא שמשווים פרוזבול להתרת נדרים ששניהם הם מעשה ב"ד שאינם באים להכריע בין ב' צדדים). וכן דקדק בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' קמ) בדברי המהריק"ש (המובא בהערה 22) שאם אין צריך בית דין חשוב, יש להכשיר אפילו קרובים, אמנם בשו"ת נטיעה של שמחה לא פירש כן בדעת המהריק"ש.

25. כן כתב המהריק"ש (הג' על סעיף לא), וטעמו שפרוזבול הוא כהקנאת החובות ואפשר להקנות לקרובים. וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' עב), וטעמו שפרוזבול אינו רק כזכר בעלמא

6. הרבה פוסקים סוברים שאפילו לדעת המחבר אין לחוש אם הדיינים קרובים למלווה או ללוה.²⁵

סדר עריכת הפרוזבול

7. יש חמש דרכים לעשיית פרוזבול, ונבאר אותן להלן.

א [פרוזבול בפני שלושה אנשים כשרים

הדרך הפשוטה היא שהמלווה בא לפני שלושה אנשים ואומר להם²⁶ "מוסרני לכם פלוני²⁷ ופלוני ופלוני הדיינים²⁸ שבמקום פלוני שכל חוב²⁹ שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה"

להשמטת כספים. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' קמ), וטעמו שכיון שכל עניין פרוזבול אינו אלא מדרבנן הקילו בו. וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' כג ס"ק ב) במקרה שהדיינים חותמים כדיינים וטעמו שהדיינים אינם מעידים או דנים, רק שהמלווה מוסר להם את חובותיו, אכן כתב שאם חתמו כעדים שאז הם ממלאים תפקיד של עדים הפרוזבול פסול כיון שעדים אינם כשירים להעיד על קרוביהם. המנחת יצחק תמה על טעם זה אם חתומים כדיינים, שהרי הדיינים חותמים כדי שיוכל המלווה להוכיח שהיה לו פרוזבול, ויש ליישב שכיון שהמלווה נאמן לטעון פרוזבול היה לי ואבד, אין צריך שיהיו הדיינים כשרים לעדות. אמנם התומים (ס"ק כג) מסתפק אם הדיינים יכולים להיות קרובים ללוה ולמלווה.

26. בשו"ת ראשית ביכורים (ח"ב סי' א) חידש שלכתחילה עדיף לכתוב בשטר הלשון 'מוסרני וכו'', ולא רק לומר כן (לשיטת המחבר הדבר נוגע לכשרות הפרוזבול וכלהלן), והוכיח כן מלשון הרא"ש (גיטין ד, יג) שכ' 'רב נחמן אמר אקיימיניה הא מיקיים וקאי הכי קאמר אימא בה מילתא דאף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי כלומר אף על פי שלא כתב פרוזבול אלא לשון הכתוב בפרוזבול אמרו בעל פה בפני הדיינים מועיל כאילו הוא כתוב ואהא סמכי אמוראי דלקמן רבנן דבי רב אשי דמסרי מלייהו להדדי', ומלשון הרמב"ן (לו, א ד"ה ומי אימא), ומזה למד ש"הכא אינו מוסר להם אלא שכותב מוסרני לכם" שרואים משניהם שאם המלווה אמר לשון "מוסרני" ולא כתבו, הגם שבי"ד כתבו שהמלווה עשה פרוזבול, נחשב פרוזבול באמירה בעלמא, שהוא תלוי במח' מחבר ורמ"א (עיין דין 13) אם מועיל פרוזבול כזה למי שאינו ת"ח, (הראשית ביכורים מודה שלפי רש"י (גיטין לג, א ד"ה בלשון דיינים) די שהמלווה יאמר דבריו בע"פ והבי"ד יכתבו הפרוזבול כדי ליחשב פרוזבול בכתב). אמנם, ברוב מקריע של הפרוזבולים גם שלפניו וגם שלאחריו (בס"ס שכ"ו הובאו הרבה נוסחאות) המלווה רק אומר לשון "מוסרני וכו'" בע"פ ובי"ד מאשרים בכתב שהמלווה אמר דבריו לפני הבי"ד, ובזה די כדי שיחשב פרוזבול בכתב. וכן פסקו ההל' שביעית (כס"ד י, קא) והד"א (ט, צא) והשכ"כ (יג, ב והביא הרבה אחרונים שפסקו כן). אולם בנוסח הפרוזבול שעשה החזון איש (שנת תשי"ב) בבי"ד של הגר"ש ואזנר כתב לשון 'מוסרני' ואחר כך חזר וקרא לשון זה (מובא בשבט הלוי ה, ריג), (וכן נוהג הגר"ח קנייבסקי (כ"כ בספר שכ"ו ט, הערה ד)) וכנראה חשש לשיטת הראשית ביכורים, וכן בנוסח הפרוזבול של הגריש"א (הובא בשבות יצחק עמ' כא) חתם שמו מתחת ל"מוסרני וכו'" והיינו שחשש לדעת הראשית ביכורים. אמנם רוב הפוסקים סוברים שאין צריך לכתוב נוסח זה אפילו לכתחילה, ולכן סתמנו כך בפנים.

27. היינו שיש לפרט שמות הדיינים. והטעם, כתב המבי"ט (ח"ב סי' רכה) שהוא כדי שיוכלו לדעת אם הדיינים כשרים לעשיית פרוזבול, שהרי יש שאינם כשרים לעשות פרוזבול וכפי שיבואר לפנינו, וכתב שאם אי אפשר לדעת מתוך הפרוזבול שהבי"ד היה ראוי לכתוב פרוזבול, הפרוזבול פסול והחובות נשמטים (וכן הובא בשמו בכנה"ג הגה"ט ס"ק לד), אבל נראה שרק לדידיה הדין כך (וע"ע לעיל הערה 19) שפוסק שפרוזבול אינו נכתב אלא ע"י הבי"ד החשוב שבעיר ולכן חשש שמה לא נעשה אצלם אלא אצל בי"ד שאינו חשוב כ"כ, אבל לרמ"א שפסק (סעיף יח) "דכותבין פרוזבול בכל בי"ד" א"צ לחוש שמה האנשים האלו פסולים להיות דיינים (כמו שאין חוששים בכל

³⁰, והדיינים מאשרים בכתב שהמלווה אמר לפניו נוסח זה, ומוסרים ביד המלווה שטר והוא הנקרא 'פרוזבול'³¹.

ב [מסירת החובות לבי"ד שלא בפניהם

מי שנמצא במקום שאין שלשה דיינים הכשרים לכתוב פרוזבול, או שרוצה לעשות פרוזבול בפני בית דין קבוע כדעת המחבר ואינו נמצא בפניהם, נחלקו הראשונים והפוסקים אם המלווה יכול להצהיר בפני עדים שמוסר חובותיו לבית דין פלוני שלא בפניהם.³² הרמ"א פוסק שיכול למסור בפני

שטר אולי העדים הם פסולי עדות), וא"כ הפרוזבול יהיה כשר, גם צ"ע אפילו לשיטתיה למה פסל בדיעבד ולא סמך על חזקה שהפרוזבול נעשה בכשרות כיון שנעשה ע"י בי"ד, כי חששו הוא שהבי"ד טעו מכיון שאינם היותר חשובים בעירם, אבל בעלמא קיי"ל שאין חוששין שבי"ד טעה (אהע"ז קסט, נו), והרי זה דומה למה שנפסק בחו"מ (מו, ח) "בית דין שכתבו במוותב תלתא הוינא ונתקיים שטר זה בפנינו הרי זה מקויים אף על פי שלא פירשו באיזה דרך נתקיים", ואע"פ שהמחבר פסק ש"נהגו לכתוב בדיעבד בו", זה רק לכת' אבל באמת אין הפסק שהשטר אינו מקויים בדיעבד אם לא כתבו הדרך כמו שכתב המבי"ט, ובנוסף כתב הש"ך (ס"ק כט) שהוא והבי"ד לא נהגו לכתוב את הדרך, ואולי בזמן המבי"ט הטעות הזאת הייתה נפוצה ולכן החמיר כ"כ. עוד כתב שאם הדיינים עצמם חותמים על הפרוזבול כדיינים (ולא עדים אחרים), אין צריך להזכיר שמותיהם בגוף השטר. אבל הכנסת הגדולה (הגה"ט אות לב) מדייק מלשון הטור שאפילו אם הדיינים חותמים יש לפרט שמותיהם, וכן משמע קצת מלשון הסמ"ע (ס"ק לח), אבל לא כתב שום טעם. כתב בספר זיו הים (סי' ה הלכה ב) שאין המלווה צריך לפרט שמות הדיינים כשאומר הנוסח לדיינים, אלא אומר "מוסרני לכם", שהרי הדיינים לפניו, ומה צורך לפרט שמותיהם, וכן בנוסח של הקצור שו"ע (סי' קפ סעיף טו) כשאומר מוסר אני המלווה אינו מפרט את שמות הדיינים, אמנם נראה שדעת הסמ"ע (ס"ק לח) הוא שאף כשאומר המלווה בעל פה צריך לפרט שמות הדיינים (אבל לא מוזכר טעם). ובנוסח הפרוזבול של ר"י אלברצלוני שמובא בבית יוסף אין המלווה מפרט שמות הדיינים רק אומר "אתם הדיינים", וכן בנוסח הפרוזבול בשו"ע הרב (הלכות הלואה סעיף לה) אינו מזכיר שמות הדיינים כלל.

28. בנוסח המשנה מוזכרת המילה פלוני שני פעמים "פלוני ופלוני", ונחלקו האמוראים בגמ' (גיטין לב, ב) אם פרוזבול צריך שלושה דיינים או די בשנים, ונחלקו הראשונים מה הדין, לפי פשוט לשונו של הרמב"ם (ט, יח) וכן לדעת הרמב"ן והר"ן (טז, ב בדפי הרי"ף ד"ה ר' ששת) די בב', אבל הטור והשו"ע כתבו שלושה דיינים.

29. גירסת המשנה שלפנינו 'שכל חוב', וכן כתוב בשו"ע (סז, יט). אמנם יש (כמו הטור סז, כב) הגורסים 'כל' ולא 'שכל'. בשו"ת דברי מלכיאל (א, צד, ב) ובשו"ת שבט הלוי (ד, קצג, ג) מבארים שנוסח 'כל חוב' משמעו שמוסר לבית דין כל חובותיו, ונוסח זה עולה בקנה אחד עם הסוברים כמו הר"ן (יח, ב בדפי הרי"ף ד"ה פיסקא) "היכא דמסר שטרותיו ממש דאורייתא היא אלא דאתא הלל ותיקן דאע"ג דלא מסר ואפילו אינן בידו נמי כי אמר מוסרני כמאן דמסר דמי... והיינו דאמר בירושלמי בפ' בתרא דשביעית תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבי"ד מכאן סמכו לפרוזבול מה"ת, כלומר וכיון דמסירת שטרות דאורייתא תקנו אף הם פרוזבול", והיינו שתקנת פרוזבול היא כהרחבה של הדין ששינוי במשנה (י, ב) שהמוסר שטרותיו לבית דין אין החובות נשמטים מן התורה, והלל תיקן בתקנת הפרוזבול שאם מוסר חובותיו, אף אם אינו מוסר שטרותיו בפועל, אינם נשמטים כאילו מסר השטרות, והגרסא "שכל" הולם יותר לסוברים כמו הרמב"ם (פי' המשנה (י, ד)) שלשון "מוסרני לכם" "ענינו מעיד אני אתכם בכך וכך", והיינו מלשון מסירת מודעא.

30. כך הוא נוסח הפרוזבול במשנה (שביעית י, ד).

31. וז"ל הר"ש (שביעית י, ג ד) "פרוזבול - שטר שבית דין עושין לו".

עדים³³, אבל יש פוסקים אשכנזים שהחמירו בדבר³⁴. בדעת המחבר נחלקו הפוסקים³⁵, ופוסקי דורנו הקילו לבני ספרד לנהוג כן, וכן נהגו מקדמת דנא³⁶. אף לדעת המקילים צריך שהעדים שמוסר בפניהם לא יהיו קרובים למלווה או ללוה ולא זה לזה³⁷ והעדים האלו חותמים על הפרוזבול ונותנים אותו למלווה³⁸.

ג] מסירת החובות לבי"ד חשוב בפני אנשים כשרים בתנאי

יש מבני אשכנז הרוצים לחוש לדעת המחבר שצריך בית דין חשוב, ועושים פרוזבול בפני שלשה אנשים כשרים, ומתנים בלשון זה: אם אפשר מצד הדין למסור לבית דין שלא בפניהם, אני מוסר את כל החובות לבית דין פלוני (שהוא

בית דין חשוב), ואתם עדים על זה, ואם אי אפשר למסור לבית דין שלא בפניהם, אני מוסר את כל החובות לבית דין זה (שהוא עומד לפניהם)³⁹. הנוהגים כן צריכים להקפיד ששלשה אנשים אלו לא יהיו קרובים לא למלווה ולא ללוה ולא זה לזה⁴⁰, והאנשים האלו חותמים על שטר פרוזבול המתאר מה שנעשה ומוסרים אותו למלווה⁴¹.

ד] מסירת החובות לבי"ד חשוב ע"י שליח

גם לדעת המחמירים שאי אפשר למסור חובותיו לבית דין שלא בפניהם, יש הרבה הסוברים שאפשר לשלוח שליח לבית דין שיעשו פרוזבול עבורו ע"י שיאמר השליח בפני הבי"ד שהוא שלוחו של פלוני שמוסר להם כל חובותיו וכו'⁴², ויש שחלקו שא"א למסור ע"י שליח⁴³, ונוהגים להקל באשה

זה כיון שאי אפשר לטעון קים לי נגד המנהג. יש לציין שהיתר זה נחון לספרדים שאינם יכולים לערוך פרוזבול לפני כל שלשה רק בפני בית דין שיכול להפקיע ממון שאינו מצוי בזמנינו, ואם מקילים למסור שלא בפניהם יוכלו לעשות פרוזבול בקל.

37. כן כתב בספר שמיטת כספים כהלכתה (פרק טו הערה י) (וכך יוצא ממה שהבאנו לעיל הערה 25 מההתעוררות תשובה) וטעמו ששלשה אנשים אלו הם עדים על המעשה שמסר חובותיו לבית דין חשוב, ודינם ככל עדים שצריך שלא יהיו קרובים, ולא הקילו להכשיר קרובים רק להיות דיינים. והיות שהעדים האלו הם החותמים על הפרוזבול כמש"כ במשנה (י, ד) "הדיינים חותמים למטה או העדים" אי אפשר לעשות הפרוזבול בלעדיהם.

38. כדי שיחשב פרוזבול בכתב. ועדיף שישתמשו בפרוזבול המנוסח בלשון עדות ויחתמו פב"פ עד, כדי שלא יצטרכו לסמוך על ההיתר (עיין גמ' גיטין לג, א) של פרוזבול ש"כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים".

39. כן כתב הגר"ש אלישיב בנוסח פרוזבול שסידר, וכן הוא בנוסח הפרוזבול של הגר"מ שטרנבוך שליט"א (הובאו שניהם בסוף ספר שמיטת כספים ופרוזבול).

40. כיון שלצד א' של הספק הם עדים ולא דיינים ועיין בהערה 37 בדינם של עידי הפרוזבול.

41. בס"ס שכ"ו (שטרות לו, לז) מופיעים פרוזבולים כאלו. וכשאנשים האלו חותמים לכתחילה לא יוסיפו המילים "עד" או "דיין" כיון שהם ספק עדים ספק דיינים.

42. בס"ס שכ"ו (שטרות לד, לה) מופיעים פרוזבולים כאלו. והפרוזבול הוא לשון דיינים ויחתמו כדיינים כפרוזבול רגיל ורק שבנוסח של הפרוזבול כתוב שנעשה ע"י שליח.

43. בספר זיו היים (הלכה ב סק"י) מדמה דין פרוזבול לדין התרת נדרים שכתב הר"ן (נדרים ח, ב) שאפשר להתיר על ידי שליח. אמנם המהריק"ש (הגהות סעיף יט) מדייק מלשון 'מוסרני' שהמלווה עצמו צריך לומר כך ולא על ידי שליח, וטעמו שאמירת מוסרני לכם אינה אלא מילי, ומילי לא מימסרן לשליח. הברכי יוסף (או"ח ס' תלד סק"ה) כתב שמחלוקת המהריק"ש ואלו הסוברים שמועיל שליחות תלויה במחלוקת בין המהרי"ט (ס' קכז) שסובר שאי אפשר להקדיש על ידי שליח דהוי 'מילי', ובין הבתי כהונה (ס' כד) שסובר שאפשר להקדיש על ידי שליח, והא דקיי"ל מילי לא מימסרן לשליח, היינו רק לעניין שאין השליח יכול למסור לשליח אחר, אבל המשלח עצמו יכול למנות שליח אף למילי. ומדבריהם נראה שדעת כולם שאמירת 'מוסרני' הוי 'מילי', ולא נחלקו אלא אם אפשר לעשות שליח ראשון ל'מילי'. אמנם

בחיודשי הגרע"א (גיטין ריש פרק ד) כתב שכל מקום שעל ידי דיבורו נעשה מעשה, אין חיסרון של 'מילי', וחולק על המהרי"ט שכתב שאי אפשר להקדיש על ידי שליח, ואם כן לסוברים שפרוזבול חל בדיבור (עיין בשו"ע סעיף כ), הרי בדיבורו נעשה מעשה, ואין חיסרון של 'מילי'.

בספר שכ"כ (ש"א ס' כד) מובא תשובה ארוכה מהגר"נ געשטעטנער להקל בעשיית פרוזבול על ידי שליח, אמנם בהלכות שביעית (כס"ד ס"ק קב) מביא שבש"ת חשק שלמה כתב כדעת מהריק"ש. בספר

32. איתא בירושלמי (ה"ב) "רבי חזקיה בשם רבי ירמיה, ואפילו אם נתונים ברומי". המרדכי (גיטין ס' שצט, שפ) מביא דעת רבינו יחיאל שמשמע ממנו שאי אפשר לעשות פרוזבול בלי להופיע בפני בית דין, הוא או שלוחו, ודעת רבינו אביגדור שמפרש את הירושלמי שאפשר לעשות פרוזבול אפילו אם הדיינים הם ברומי ואינו יכול להופיע לפניהם. מאידך, הרמב"ן (גיטין לו, א ד"ה ומי איכא), הריטב"א (שם ד"ה מתניתין) והר"ן (יח, ב מדפי הרי"ף ד"ה פיסקא) מפרשים דברי הירושלמי שאין הכוונה שהדיינים נמצאים ברומי אלא שהשטרות של המלווה נמצאים ברומי ואין המלווה מוסר השטרות עצמם ליד בית דין, ולפי"ז א"א להוכיח שאפשר למסור לבי"ד מבלי להופיע בפניהם, ולא עוד אלא שממה שכתב הרמב"ן (חולין ד, א ד"ה ויש מקשה) שיש טירחא רבה לבה לבית דין לעשות פרוזבול משמע שא"א למסור לבי"ד שלא בפניהם, כי אם יכול למסור שלא בפניהם אין שום טירחא. גם מפרשי הירושלמי נחלקו בפירוש מימרא זו, הפני משה והמהר"א פולדא מפרשים כר' אביגדור, והר"ש סירליאו מפרש כרמב"ן.

33. דעת ר' אביגדור הובאה בבדק הבית ונפסקה ברמ"א (סעיף כ). וכן עשה הגר"נ אדלר בעצמו (לפי מה שהבינו המשנה כסף ב, קטז) ועוד) כמבואר בשו"ת חתם סופר (ס' נ), וכן פסקו החיי אדם (שערי צדק ס' כא אות ו), הקצור שלחן ערוך (שם), שו"ת תשובה מאהבה (שם) ובספר כרם ציון (ס' כ סעיף טו).

34. התומים (ס"ק כא) חולק על הרמ"א שפסק כר' אביגדור, וראיתו מהראשונים שנתקשו איך למסור פרוזבול לפני בית דין מומחין, על כרחך שחולקים על המרדכי, גם הפאת השולחן (כט ס"ק עה) הסכים לתומים. וכבר קדמם הים של שלמה (בפרק השולח ס' מו) שפקפק על דברי המרדכי, שמשמעות הגמ' והתוספות היא שצריכים להופיע בפני בית דין של רב אמי ורב אסי או של רבינו תם בדורו. אמנם הרבה פוסקים סברו כהרמ"א, הובאו בהערה הקודמת.

35. המחבר (סעיף כא) העתיק לשון ספר התרומות (שער מה אות יז) וז"ל: "הולך המלווה אצל שלשה עדים... ואומר: הו עילי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. ואי חתמו ביה דייני, טפי מעלי, ואין צריך שם עדים". ובביאור הגר"א (ס"ק לט) מביא שהמקור לדין זה הוא הירושלמי שאפילו נתונים ברומי, וממשיך (בסק"מ) ומפרש דחתימי דיינים - שהדיינים במקומו של המלווה, ולפי פירושו המחבר פוסק שיש מעלה לבוא בפני הדיינים, אבל אינו מעכב, וכדעת ר' אביגדור, גם המבי"ט (ח"ב ס' פא) מפרש דברי ספר התרומות כמו שפירש הגר"א את דברי המחבר, שהמלווה אינו עומד בפני בית דין. אמנם בספר הלכות שביעית (כס"ד ס"ק צח) ובספר שכ"כ (שב"א ס' יח סעיף ח) הקשו שלשון ספר התרומות "ודי לו אם יחתמו לו אותן עדים באותו פרוזבול שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים" משמע שהעדים מעידים שהמלווה עמד בפני הדיינים.

36. כן פסקו בשו"ת יביע אומר (ח"ג חו"מ ס' ו) ובאור לציון (הלכות השמטת כספים), והביאו שכן נהגו בבית דינו של החקרי לב בירושלים, וכן אצל בנו. והוסיף היביע אומר שאין הלווה יכול לומר קים לי נגד דין

שיש לה חובות משל עצמה⁴⁴, ואינה רוצה לעמוד בפני בית דין, שתעשה שליח לעשות פרוזבול עבורה⁴⁵.

ה) מסירת החובות לבי"ד בכתב ע"י שליח

גם לדעת הסוברים שאי אפשר לעשות פרוזבול על ידי שליח, אפשר לכתוב הנוסח "מוסרני לכם וכו'" ולחתום על הכתב ולשולחו לבית דין⁴⁶ אף באמצעות הדואר⁴⁷, באופן שיגיע הכתב לבית דין לפני ראש השנה⁴⁸. אמנם צריך שיכירו בית

משנה כסף (סעיף כ פנים חדשות סק"ה) הביא בשם הגר"פ אפשטיין שהבד"ץ העדה החרדית ערך פרוזבול בשנת תשכ"ו למי ששלח שליח לבית דין, ומבאר שם שנוסח הפרוזבול הנהוג בהעדה החרדית הוא כפי הנוסח שהביא הבית יוסף בשם הר"י אלברצלוני, ובנוסח זה המלווה מקנה את חובותיו לדיינים אגב קרקע, וכמו שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קס), ואם כן אינו נעשה שליח על 'מילי' אלא שליח להקנות חובות שאפשר לעשות על ידי שליח לכו"ע. אמנם יש להעיר שהסבר זה מועיל רק להלוואות בשטר שנקנים אגב קרקע, אבל לעניין הלוואות בעל פה, שאינם נקנים אגב קרקע, יחשב כשליח 'מילי' לפי המהריק"ש. יש לציין שהנוסח הנהוג בעדה החרדית אינו מקובל לכל הדיעות, והאג"מ (ח"ו סי' יט וסי' כא) סובר שהקנתת החובות מגרעת, ושאינן להשתמש בנוסח זה. וכן העירו עוד פוסקים. המנחת יצחק בתשובה הנ"ל בא להשיב על טענות המערערים על נוסח זה. כמו כן נוסח הפרוזבול שעשה הגר"ש אויערבאך (הובא לעיל) דומה לנוסח של העדה החרדית בעניין זה.

44. כגון שהיא רווקה, אלמנה או גרושה. ובספר דיני שביעית השלם (לא, כא) מביא בשם הגר"ש אויערבאך שאשה נשואה שיש לה חשבון בנק או קרן פנסיה וכדומה שאין לבעלה זכות חתימה גם כן צריכה לעשות פרוזבול. וכן אשה שיש לה ממון שנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בהם והיא הלוותה אותם לאחרים צריכה לעשות פרוזבול, וכן כתבו בספר דרך אמונה (פ"ט ס"ק קיא) ובספר שכ"כ (שב"א סי' יב סק"ט) בשם הגר"ש אלישיב.

45. אשה שאינה רוצה להופיע בבית דין יכולה גם לעשות פרוזבול על ידי הכתב, וכמבואר בדין הבא, אבל צריך שיכירו בית דין חתימתה, ובדרך כלל אין בית דין מכיר חתימת אשה, ותצטרך להביא עדים שיעידו על חתימתה, ועיין בהערה הבאה.

46. כן מפרש הפני משה את דברי הירושלמי "ואפילו נתונים ברומי" שמוסר להם בכתב, וכן עשה החתם סופר בעצמו כמו שכתב בשו"ת שלו (ח"ו סי' קיג), והובאו דבריו בפתחי תשובה (סק"ג), וכן העיד בספר זיו היים (שם) שהחזון איש מסר לו נוסח פרוזבול בכתב ועשה אותו שליח להביאו לבד"ץ העדה החרדית. והטעם שמועיל בכתב הוא שלא גרע מעדות שלדעת רבינו תם מועילה על ידי הכתב, ואפילו החולקים על רבינו תם אינם חולקים רק בעדות, שיש גזרת הכתוב מפייה ולא מפי הכתב. גם יש לדמות פרוזבול לביטול הגט כדרך שמדמין אותם בגמ' גיטין (לב, ב), וביטול הגט אפשר לעשות על ידי הכתב, כמו שנפסק ברמ"א (אבה"ע סי' קמא סעיף סב), ומקורו בשו"ת הר"ן (סוף סי' מג). יותר מכך יש הסוברים שהדרך למסור חובות לבית דין היא על ידי כתיבה, כמו שכתבנו לעיל הערה 26, ונהי שאפשר לדחות שכתובה לפני בית דין שאני, מכל מקום לא מסתבר שעדיף כתיבה לפני בית דין מצד המעלה שהיא לפני בית דין, יותר מאמירה בעל פה לפני בית דין.

47. שאין כאן דין שליחות, אלא צריך שיגיע הכתב לבית דין, כמבואר בשו"ת חתם סופר הנ"ל, גם לא גרע מגט שאפשר לשלוח על ידי הדואר, כמבואר באבה"ע (סי' קמא סעיף לה ובפתחי תשובה שם), וכן פסק בהלכות שביעית (כס"ד ס"ק צט).

48. שהפרוזבול נעשה על ידי בית דין, כמבואר בשו"ת חתם סופר (שם), ולכן צריך שיכתבו בית דין הפרוזבול לפני ראש השנה, שאחר ראש השנה כבר נשמטו החובות. עוד כתב שם החתם סופר שאין הפרוזבול מועיל אלא על חובות שנעשו לפני שנשלח הכתב, ולא על

דין את חתימתו, או שיעידו עדים לפניהם שזאת חתימתו, והבי"ד כותב בפרוזבול מה שנעשה ושהכירו את החתימה, ועיין בהערה⁴⁹.

כתיבת שטר הפרוזבול

8. לפי הרבה פוסקים יש לפרוזבול דיני שטר⁵⁰, ולכן יש לזיהר בכתיבתו בכל הלכות שטרות, ואין לחתום על נוסח פרוזבול ששייכת בו אפשרות כלשהיא לזייף או להוסיף דברים, כגון

חובות שנעשו אחר שנשלח הכתב קודם שהגיע לבית דין, ובספר זיו היים (הלכה ב, ס"ק י ד"ה אמנם אם מוסר) תמה, שהרי מבואר בנתיחה"מ (סי' כח סק"ז וסי' מו סק"ט) שבעדות מפי הכתב כשהיא מועילה נעשית ההגדה משהגיע הכתב לבית דין, ואם כן למה לא יועיל לחובות שנעשו עד שהגיע הכתב לבית דין. ויש ליישב (וכ"כ גם הזיו היים) שהחתם סופר מודה שאם יכתוב המלווה שמוסר כל החובות שיעשה עד שיגיע הכתב לבית דין, יועיל הפרוזבול גם לחובות שעשה אחר ששלח הכתב, אלא ששם ירד החתם סופר לדעתו של הכותב שלא ביקש פרוזבול רק על החובות שנעשו עד שכתב הכתב.

49. יש לקיימו כדין כל מקום שבית דין סומך על חתימה, כמבואר בחו"מ (סי' מו) ובאבה"ע (סי' קמא). ובתשובת החתם סופר שם כתב שיש לכתוב בתוך נוסח הפרוזבול "וניכר לנו היטב שהוא כתיבת וחתימת יד החתום מטה... ומדאתברר לנא שכן הוא אשרנוהו וקיימנוהו כדחז"י, וכן כתב בשו"ת נטיעה של שמחה (סי' פט) וכ"כ החזו"א בפרוזבול שלו (הובא בשכ"ו עמ' שעד) והגר"ש"א בפרוזבול שלו (עיין שב"י עמ' כג). ולכאורה צריך עיון שאם אין בית דין יכולים לכתוב פרוזבול עד שידעו בירור שהמלווה מסר את חובותיו, אם כן אין בית דין יכולים לכתוב פרוזבול לשליח המלווה אם אין שני עדים שהמלווה עשאו שליח, ואולם אין נוהגים להקפיד על כך? ואפשר לומר שאם אין שני עדים שהמלווה עשאו שליח, בית דין כותב שהגיע פלוני השליח ואמר שפלוני המלווה עשאו שליח, וכשיבא המלווה לגבות מן הלוח יהיה נאמן שעשה שליח במיגו שהיה יכול לומר פרוזבול היה לי ואבד. ובפרוזבול שעשה הגר"י קניבסקי עבור שליח המלווה (מודפס בספר שמיטת כספים ופרוזבול עמוד שפט) אכן כתב שבא לפנייהם פלוני ואמר שהוא שלוחו של פלוני. ועפ"י דרך זו אפשר שאף אם הגיע אל בית הדין על ידי הדואר כתב של המלווה שמוסר חובותיו לבית דין, ואין בית הדין מכיר כתב יד המלווה, יכולים בית הדין לכתוב מעבר לדף שכתב זה הגיע לידם ואינם מכירים הכתב, ויכתבו פרוזבול על סמך שאין הכתב מזויף, ויחזירו הכתב למלווה.

50. כך הדין להרבה פוסקים, אבל יש שחלקו ע"כ, שהנה כתב הקצוה"ח (סז, ו) שהטעם שלא צריך דעת המתחייב בשטר פרוזבול אפילו כשחתמו עדים, הוא מכיון שא"צ הפרוזבול לראיה כיון שנאמן המלווה לומר "פרוזבול היה לי", והקשה המלואי חושן (הערה 263) שגם שטר קנין צריך דעת המתחייב כמבואר בגמ' (קיד. ט, ב), ולכן ביאר שכוונת הקצות היא שאין לו דין שטר בכלל "דזה עצמו שהעדים חותמים זה גופו של פרוזבול", וכן לפי הקושיא של התומים (הובאה לקמן הערה 59) שהיות שלפי הרמ"א די באמירה וא"צ לכתוב שטר פרוזבול (עיין דין 13) וא"כ שטר מאוחר צריך להיות כשר, לא יהיה צורך לכל הל' שטר בפרוזבול, אבל הרבה פוסקים סוברים שיש לו דיני שטר, כמו שו"ת הר"ן (עז) שסובר שהוא שטר קנין וז"ל "שטר הפרוזבול עצמו הוא שמפקיע הממון ולא ישיבת הב"ד שישבו על כך", ושו"ת הריב"ש (שפב) שסובר שהוא שטר ראייה וז"ל "הפרוזבול שחותמין בו, אינו אלא לראיה בעלמא", והחת"ס (קובץ תשובות, פו) שסובר שהוא מח' תנאים אם הוא שטר קנין או שטר ראייה, ובתשובה אחרת (ח"ו מ' קיג) כתב שהוא שטר קנין "השטר ההוא עושה הפקעה", וכן סוברים הפוסקים שלא פסקו כמו הקושיא של התומים (חוץ מהתירוף של האבני חושן הנ"ל שהפסול הוא מצד העדים), וכן אפילו לתומים לפי המחבר אם המלווה אינו ת"ח, לכו"ע הפרוזבול צריך להיכתב כהלכות שטרות.

שהשוורות מרווחות יותר מידי, או שיש מרווחים באמצע הפרוזבול, או שמסתיים באמצע השורה⁵¹, ואם הפרוזבול מסתיים באמצע השורה יש למתוח קו עד סוף השורה⁵², וכן צריכים להיזהר שהעדים או הדיינים יחתמו סמוך לנוסח הפרוזבול בצד ימין של השטר, מבלי להשאיר שורות ריקות.

51. דיני שטרות מבוארים בחו"מ (סי' מב, מד, מה). וטעם הדינים האלו הוא שחז"ל חששו שאפשר להוסיף או לשנות את השטר והעדים יהיו חתומים על זיוף זה, ועדים החתומים על השטר כאילו נחקרה עדותן בבית דין, ולכן דינם כמו שטר שנכתב על דבר שיכול להזדייף, כמו שפסק הרמ"א בחו"מ (מב, מד) "אם לא עשה כן הוי שטר שאפשר לזייף ופסול", ואפילו בשטר שבעיקרו נעשה לקניין הדינים האלו קיימים אם אין ע"מ, כדאיתא באהע"ז לענין קידו' (לב, א) ולענין גיטין (קכד, ב: קל, א), ולפי הב"ח (חו"מ סי' קצא) והקצות (מב, א) דין שטרי קנין של ממון שאין להם ע"מ הוא כמו שטרי גיטין וקידו', ורק אם נאמר שפרוזבול הוא שטר קנין כהנ"ל וגם ננקוט כמו הסמ"ע (קצא, א) והש"ך (מב, א) ששטרי קנין של ממון כשרים אפילו אם נכתבו על דבר שיכול להזדייף ואין דינם שווה לשטרי גיטין וקידו' שהם דבר שבערוה, אז הפרוזבול יהיה לו דין שטר כשר. וצריך להיזהר בזה בזמנינו שהרחוב מוצף בשטרי פרוזבול שלא נעשו בהתאם להלכות שטרות, ויתכן שהמלווה עלול להפסיד כל חובותיו אם ישתמש בשטר פרוזבול שלא נעשה כדן, וצ"ע.

52. שטר שיש בו רווח בין נוסח השטר לחתימת העדים באופן שניתן לכתוב בו שתי שורות פסול, כמבואר בחו"מ (סי' מה סעיף ו), והטעם כתבו הסמ"ע (מה, יג) והש"ך (ס"ק יב) מפני שאפשר לחתוך את השטר העליון, ולזייף שטר אחר בשתי השורות הריקות, וכיון שהעדים חתמו על שטר שאפשר לזייף ממנו שטר אחר השטר פסול. והגם שעל הפרוזבול עצמו אין לחשוש שהוא מזויף כי תוס' (כתו' כא, א ד"ה עד ודיין) והרבה ראשונים פסקו שפרוזבול אי"צ קיום כיון שאין לחוש שהוא מזויף, וז"ל הרמב"ן "ואני שמעתי דפרוזבול אינו צריך לקיים כלל וטעמא דמילתא דפרוזבול כיון דתקיני ליה רבנן לא שביק היתרא ואכיל איסורא כדאמרינן (גיטין ל"ז ב') האומר פרוזבול היה לי ואבד נאמן הילכך אי בעי לשקורי אמאי מזייף לימא פרוזבול הי' לי ואבד הילכך משום מגו נאמן מה שאין כן בשאר מעשה ב"ד", אבל מ"מ אין מועיל שטר כזה כי חז"ל פסלו שטר שאפשר לנצל החתימות כדי ליצור שטר אחר, ולכן לאלו החולקים על הקצות שהבאנו בהערה 50 שצריך לכתוב השטר בכל דיניו ודאי אין תוקף לשטר, ואפילו להקצות הנ"ל שאי"צ דיני שטר אין הפרוזבול חל, כי אם דעתו שפרוזבול אינו שטר ראייה אלא דינו כשטר קנין, הא גט ג"כ דינו כשטר קנין ולכו"ע (אהע"ז קל, א) הגט פסול אם אין לו ע"מ והע"ח הרחיקו חתימתם ב' שורות, ופרוזבול אין מוסרים בע"מ ונמצא שהוא פרוזבול בלי חתימות, ורק אם נאמר כמו המילואי חושן הנ"ל שדעת הקצות שאין לפרוזבול דין שטר להצריך דעת המתחייב כיון שכל ענין הפרוזבול הוא שיש עדים שחתמו על המילים, אז יתכן לומר שגם פסול הרחקת ב' שיטים אינו בשטר פרוזבול, אכן גם זה אינו ברור, כי יתכן שהחסרון של הרחיק ב' שיטים גרוע יותר מחסרון בדעת המתחייב, כיון שהחשש אינו בשטר הזה אלא שזייפו שטר אחר. בנוסף יש להעיר על ההבנה של המילואי חושן בקצות, כי לפי"ד אין לקצות שום ראייה שזה גדר שטר פרוזבול, כי הוכיח רק שאין לו דין שטר ראייה. ולהעיר עוד, שפשט המילואי חושן אינו מתיישב עם לשון הקצות שכתב "והרי הוא כמו שטר קידושין וגט לר' מאיר דעדי חתימה כרתי דמועיל לשעתו", ועיין הערה 59 שאפילו לדעת הרמ"א שאין צריך לכתוב פרוזבול, מכל מקום הכרעת הפוסקים היא שאם כתבו הפרוזבול שלא כדן הוא פסול, וא"כ לכאן הפרוזבול פסול בהרחקת ב' שורות. וצ"ע בכ"ז כי גבי הרחיק ב' שיטין פסק השו"ע (מה, ז) שא"א לטעון להד"מ נגד השטר, וביאר הש"ך (מה, יד) שהטעם הוא משום "כיון שניתנה עדות זו להכשיר אילו מילאוהו בקרובים", וא"כ גם בפרוזבול מסתבר שיועיל כיון שא"א להכחיש שקיים הפרוזבול, אבל לסמ"ע (מה, טו) "דאף אם השטר פסול מפני שהיה יכול לזייפו, מ"מ נראים

9. לכתחילה יש לכתוב את הזמן (תאריך) בשטר הפרוזבול⁵³, ובדיעבד אם לא כתב זמן י"א שהשטר לא יועיל להוכחת פרוזבול כיון שהמלווה לא יהיה נאמן לומר מתי נעשה הפרוזבול⁵⁴ וי"א שהוא שטר מועיל ונסמוך על המלווה לומר מתי נעשה הפרוזבול⁵⁵. ואם כתב את השנה ולא כתב את

הדברים מהעדים שהענין הוא אמת, והו"ל כמלווה או מכר בלא שטר אלא בעדים דאינו יכול לומר להד"מ "לכאן בפרוזבול יהיה פסול כי בפשטות צריך שטר ולא די בעדות לבד, וראיתי בשכ"כ (יט, ו) שפסק "חתימת הדיינים והעדים ראוי להסמיכם לגוף טופס השטר ולא ירחיקום יותר משני שורות ממנו" ולא החליט שהוא ממש פסול ואולי בגלל הפוסקים הסוברים שפרוזבול א"צ דיני שטר כמו התומים ואולי הקצות.

53. רבינו תם בספר הישר (חלק חידושים סי' קלח), וכיון לדעתנו בעל ה'משנה ראשונה' (פירושו למשניות שביעית י, ד) והכפתור ופרח (פרק נ) שכתבו כן מסברא, והטעם הוא שמכיון שהפרוזבול מועיל רק עבור חובות הקיימים בזמן עריכת הפרוזבול, יש לכתוב מתי נערך הפרוזבול.

54. כן פסק ר"ת (שם), וז"ל "שטר פרוזבול אם אין בו זמן אמרי שמא היום כתבו ומשום שמיטה הבאה. דעדיף למיטען פרוזבול היה לי ואבד מפרוזבול המזויף בתוכו דאיכא ידים מוכיחות דשבק היתירה ואכיל איסורא", והיינו שאם יבוא לפנינו אחר שביעית פרוזבול בלא זמן יש לחוש שנכתב אחר שביעית כדי שחובותיו לא ישמטו בשביעית הבאה, ופרוזבול כזה אינו מועיל לחובות שלפני סוף שביעית כיון שכבר הושמטו בסוף שביעית. ואף שאם המלווה לא היה מראה פרוזבול כלל, היה נאמן לומר שעשה פרוזבול כדי ונאמן לומר מתי נעשה, אבל היות שהוציא המלווה פרוזבול שאינו עשוי כתיקונו, כיון שאין בו זמן, אין הוא נאמן לטעון שהפרוזבול נכתב לפני סוף שמיטה במיגו שהיה יכול לומר פרוזבול היה לי ואבד כיון שמצאנו בו ריעותא, ונראה שהוא הדין אם רואים הפרוזבול לפני סוף השמיטה לא יהיה נאמן לומר מתי נעשה. אמנם, הד"א (פ"ט הכ"ג ביאור ההלכה ד"ה פרוזבול) והשכ"כ (שביבי אש סי' יט) הבינו שר"ת סובר שפרוזבול בלי תאריך פסול לגמרי ולא רק שחסר ראייה. אמנם, אפילו אם נודה להם שזה הפשט הנכון בר"ת, להלכה לא נפסוק בזה כר"ת, כי הד"א בעצמו כותב ששיטת ר' תם חולקת על השיטה של ר' ירוחם שהובא בחו"מ (מג, א) "ואם לא כתב בו זמן, כשר לגבות בו ממנו... ויש מי שאומר שאם קנה אחר שראו העדים השטר כתוב וחתום טורף מהם", והיינו שאפשר להשתמש בשטר חוב שאין בו זמן אפילו לגבות ממשועבדים אם ידוע שהלקוח קנה אחר תאריך עשיית השטר, והש"ך (ס"ק ב) והנתי' (חיד. ב) פוסקים כשיטה הזאת של ר' ירוחם, (ואפילו בלי זה לכו"ע שטר שאין בו זמן כשר לגבות בו מבנ"ח כמבואר בחו"מ (שם)) ואם כן אפילו אם הד"א ושכ"כ צודקים שזו דעת ר"ת, לדינא, הפרוזבול לא יהיה פסול, אלא שבלי זמן אי אפשר להוכיח מתי נעשה, והחידוש של ר"ת הוא שהמלווה אינו נאמן לומר מתי נכתב במיגו שהיה יכול לומר פרוזבול היה לי ונאבד, ולכן אם יהיה למלווה דין תורה אחר השמיטה והוא יוכיח שכתב פרוזבול ע"י שיראה פרוזבול שאין בו זמן הוא יצטרך להוכיח שהפרוזבול נכתב לפני ר"ה. למעשה, בזמננו שאין כותבים פרוזבול אלא בשביעית או בערב שביעית בד"כ יוכל המלווה להוכיח שנכתב בשביעית ע"י שיעידו החתומים על הפרוזבול שלא חתמו על פרוזבול אחר סוף שמיטה. בנוסף, לפי מה שביארנו בר"ת, המלווה יכול שלא להוציא את הפרוזבול שאין בו זמן, ולטעון פרוזבול היה לי ואבד.

55. כך פירש בספר גידולי תרומה (שער מה אות כב) את דברי הרמב"ם (הלכות שמיטה פ"ט הכ"ה) שכתב "הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלווה זו שהוא תובע אחר פרוזבול זה היתה והתובע אומר קודם פרוזבול היתה התובע נאמן", שמיירי בפרוזבול שאין בו זמן, ובכ"ז המלווה נאמן לומר מתי הפרוזבול נעשה במיגו שהיה אומר פרוזבול היה לי ואבד. אמנם בספר דרך אמונה (פ"ט הכ"ג ביאור ההלכה ד"ה פרוזבול) ובספר שמיטת כספים כהלכתה (שביבי אש סי' יט) דחו

החודש והיום הפרוזבול מועיל לכל הדעות⁵⁶, ואפילו אם לא כתובה השנה אם יבואו עדים ויעידו שהפרוזבול נכתב לפני סוף השמיטה הפרוזבול מועיל⁵⁷.

10. פרוזבול שכתבו בו זמן מוקדם, כגון שנכתב בראש חודש אלול וכתבו זמנו בראש חודש אב, כשר⁵⁸. ואם כתבו זמן מאוחר, כגון שנכתב בראש חודש אלול והשטר כתוב על זמן כ"ט אלול, הפרוזבול פסול, וכל החובות של המלווה

ראיתו שאפשר לפרש בדברי הרמב"ם שמיירי שיש זמן בפרוזבול, רק שבשטר החוב לא נכתב זמן, וכבר כתבנו בהערה הקודמת שלפי הבנת הד"א והש"כ הרבה חולקים על ר"ת ולא עוד אלא שלדינא אין פוסקים כן.

56. שאם נכתבה השנה אין החשש המוזכר בהערה 54 שנכתב לאחר שביעית. ויש להוסיף עוד, שאף בגט שצריך זמן, אם כתב רק השנה כשר כמבואר במס' גיטין (יז, ב), וא"כ אפי' אם נאמר שפרוזבול צריך זמן י"ל שאם כתובה השנה נחשב הפרוזבול כמו פרוזבול שיש בו זמן, ולכן אין לדון פרוזבול כזה כמו פרוזבול שאין בו זמן שיש לו ריעותא לפי ר"ת.

57. כיון שכל הטעם של ר"ת הוא מפני החשש שאולי נכתב אחרי שמיטה והעדים האלו מסלקים את החשש, אלא שאם יהיה ויכוח אם הפרוזבול נכתב אחרי ההלואה יצטרך המלווה להוכיח מתי נכתב.

58. משנה בשביעית (פ"י משנה ה). הטעם שכשר כיון שהמלווה מפסיד רק לעצמו, שהרי הפרוזבול יועיל רק לחובות שנעשו עד ר"ח אב, וז"ל היר' (הל' ג) "פרוזבול המוקדם כשר מפני שהוא מורע כוחן". ואפילו אם יבואו עדים ויעידו שהפרוזבול נכתב בר"ח אלול לא יועיל הפרוזבול לחובות שנעשו בחודש אב, כמו שכתב הרמב"ם (ט, כג).

59. משנה (שם). והטעם כיון שעל פי הפרוזבול יכול המלווה לגבות חובות שלא מן הדין, שהרי כל החובות שנעשו מר"ח אלול עד כ"ט אלול נשמטו עפ"י הדין, ועפ"י השטר חל עליהן פרוזבול, אמנם התומים (סז, כז ד"ה אמנם) הקשה שלדעת הרמ"א שמועיל בפרוזבול מסירת מילים בעל פה ואין צריך שטר פרוזבול דווקא (עיין הערה 63), למה גרע פרוזבול מאוחר מאילו לא נכתב פרוזבול כלל הואיל והמלווה אמר לפני ב"ד "מוסרני וכו'", ויהיה מותר למלווה לגבות החובות שנעשו עד ר"ח אלול, התומים טוען שאי אפשר להביא ראיה מהמשנה שפוסל כי המשנה מיירי לפני שר' נחמן תיקן שמועיל פרוזבול באמירה בעלמא, והוא נשאר בצ"ע, באבני חושן (ס"ס נד) תירץ דמיירי באופן שהעדים נפסלו בגלל שאיחרו הזמן והסכים שזה דוחק (בנוסף, יש להקשות עליו כי בשעה שאמר בפניהם מוסרני הם עוד לא חתמו ולכן הם לא היו פסולים, ואם מועיל פרוזבול ע"פ כל מה שצריך הוא לומר "מוסרני וכו'"). גם הפרישה (סז, כג) הקשה קושיא מעין זו "למה כל זה הטורח שטרחו תנא דמתניתין וכל הפוסקים לכתוב שדיינים או עדים חותמים בו וכנ"ל כיון שבעל פה נמי סגי לכולי עלמא", ובאמת באופן שהקשה הפרישה כבר כתב התומים שאינו קשה כי יתכן שהמשנה והגמ' הם לפני תקנת ר' נחמן כמש"כ, אלא ששני התירוצים שכתב הפרישה מתרצים קושיית התומים אולם הם מוקשים מאד כמו שטען הש"כ (שביבי אש"ל ל). הש"כ הביא שלפי הריטב"א (לז, ב ד"ה דין פרוזבול) שכתב "במסירת מילי סגי לן כרבנן דבי רב אשי ולא כמותם ממש אלא גדולים בדרום אבל בפרוזבול כל ב"ד סגי" הייתה מתורצת קושיית התומים, אלא שלדין שפסק הרמ"א (סז, כ) שכל אדם יכול למסור דבריו בע"פ לב"ד ולא התנה שצריך להיות ב"ד של גדול הדור לא מתורץ כלום, ותירץ הש"כ שאה"נ שאפשר לעשות פרוזבול בע"פ אבל מ"מ אם כתב פרוזבול היות שרצה לעשות בכתובה אם הוא מאוחר יהיה פסול, אבל גם זה קשה להבין כי אלו שכותבים הפרוזבול היה ניחא להם גם למסור מילי בע"פ, רק שחוששים לאלו הסוברים שאינו מועיל. לדינא פוסקי זמננו סקו כדעת השו"ע שכל החובות נשמטים, עיין שמיטת כספים כהלכתה (יח, ט), דרך אמונה (ט, קכה וצ"ה ס"ק שב) ובהלכות שביעית (ס"י י כסא דוד אות קנג וביאור הלכה שם). יש לציין שגם לפי התומים לפי ר"ת שהבאנו לעיל (דין 9) יצטרך המלווה להביא עדים מתי באמת נעשה הפרוזבול כי המלווה לא יהיה

נשמטים⁵⁹.

11. אין חיוב לכתוב שעות בפרוזבול⁶⁰, אך אין הפרוזבול מועיל לחובות שנעשו אחרי כתיבת הפרוזבול אפילו אם נעשו ביום עריכת הפרוזבול⁶¹.

12. אמנם גם כשאי אפשר להוכיח מהפרוזבול, המלווה נאמן לטעון שהחוב נעשה לפני עריכת הפרוזבול, אפילו אם הלווה מכחישו בטענת ברי⁶².

נאמן לומר התאריך במיגו שהיה יכול לומר פרוזבול היה לי ואבד כיון שיש ריעותא.

60. אפילו לאלו הסוברים שחייבים לכתוב זמן בפרוזבול (עיין דין 9) אין חיוב מצד הל' שטרות לכתוב שעות כדרך שאין כותבים שעות בכל השטרות. אמנם, פרוזבול שונה משטרי חוב שחלים בסוף היום שכתוב בשטר כמבואר בגמ' כתובות (צד, ב), כי הסיבה ששטרי חוב חלים בסוף היום הוא בגלל שאיחור הזמן הוא לרעת בעל השטר שהוא המלווה, ולכן כיון שיד בעל השטר על התחתונה (כתו' פג, ב ועוד) השטר יכול להועיל רק למה שמוכח מתוך השטר והיינו שלא נעשה יותר מאוחר מסוף היום, אבל פרוזבול חל רק על החובות שנעשו קודם שנערך הפרוזבול ואם נאמר שהפרוזבול חל בסוף היום אנו מייפים את כוחו של בעל השטר, ולכן אם נדמה פרוזבול לשאר שטרות נפסוק שהפרוזבול יחול רק מתחילת היום וכל חוב שנעשה ביום כתיבת הפרוזבול יישמט אם לא נכתב בו שעות, וכן מצדד השב"כ (שביבי אש"ל סי' יט) לפי שיטת ר"ת (לעיל הערה 54) וכתב (ס"ק י) "יש מקום להחמיר והצריך לכתחילה שיכתבו את השעה של כתיבת הפרוזבול אם היו הלוואות באותו היום לפני הכתיבה". אמנם הגריש"א (יב, ב) והגר"ש ואזנר (ט, ג) השיבו לו שאין צורך לכתוב שעות כיון שהמלווה יהיה נאמן לומר שנעשה הפרוזבול אחר שעת החוב, כמו שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד. והביאור בדבריהם נראה, שמה שלא כתוב שעה בפרוזבול אינו דומה לשיטת ר"ת בפרוזבול שחסר בו זמן, כי מה שטען ר"ת שמלווה לא יהיה נאמן לטעון פרוזבול היה לי ואבד כשאיין בו זמן, הוא מכיון שיש ריעותא בשטר כי זמן הוא מהל' שטרות, משא"כ שעות שאין תקנה בכלל לכתוב שעות בשום שטר יוכל המלווה בשופי להראות הפרוזבול שאין בו שעות, ויטען שהפרוזבול נעשה אחר ההלואה כיון שאין שום ריעותא.

יש להוסיף עוד, שאין הרבה תועלת לכתוב שעות בפרוזבול, כיון שאפילו אם נכתוב שעה בתוך הפרוזבול עם כל זה לא יבורר אם החוב שנעשה בו ביום לא נשמט, שהרי אין כותבים שעות בשטרי חובות. עוד יש להוכיח מדברי רבינו תם גופא שאין צריך לכתוב שעות, שרבינו תם מוכיח שיש לכתוב זמן בפרוזבול, מהמשנה שמזכיר דיני שטרות מוקדמים ומאוחרים יחד עם דיני פרוזבול מוקדם ומאוחר, ואם כן כשם ששטר חוב כשר אף אם לא נכתב בו שעות, ואפילו לגבות ממשועבדים, כמו כן פרוזבול שלא נכתב בו שעות כשר. יש להוסיף שלא מצינו בנוסחאות פרוזבול של הראשונים (הרבה הובאו בס"ס שכ"ו) שכתבו בו שעות.

61. כיון שאי אפשר למסור לב"ד חוב שעתיד להלוות, ועיין בשכ"כ (שביבי אש"ל יט) במה שנתקשה בנוסחת הפרוזבול של הסטייפלר המובאת בארחות רבינו, שממנו משמע שכן ראוי להועיל.

62. כן כתב הרמב"ם (שמיטה ט, כ"ה) וכן נפסק בשו"ע (סעיף לה), ואף רבינו תם שסובר שפרוזבול שאין בו זמן אינו מועיל מודה בדין זה, כמש"כ לעיל הערה 54. אמנם בספר הל' שביעית (י, כס"ד קנה, ביה"ל סד"ה סעיף מא הביא כן מתשובת מהר"ם מרוטנברג י"ד תשו' פא (לא ראיתי שם)) כתב שזה נכון רק במלווה בשטר, אבל במלווה ע"פ הלווה נאמן במיגו דפרעתי אם טוען ברי שהמלווה לא עשה פרוזבול. אמנם יל"ע בדבריו כי ההל' שביעית הכריע כן על סמך זה שהשווה נידון מיגו שהיה יכול לטעון פרעתי נגד חזקה של "לא שביק התיירא" לספיקת הגמ' (ב"ב ה, ב) אם אומרים מיגו נגד חזקה שא"א פורע תו"ז שפוסקים העמד ממון על חזקתו, ובאמת שחזקה לא שביק התיירא ואכיל איסורא אלים טובא, כי מצאנו שנאמן המלווה לטעון גם שהתנה שלא תשמט שביעית במיגו של פרוזבול היה לי ואבד ואין אומרים

פרוזבול בעל פה

13. לדעת הרמ"א מועיל פרוזבול בעל פה ואין צריך לכתוב שטר בבי"ד⁶³, ויאמר המלווה בפני שלשה אנשים או אפילו בפני שנים⁶⁴ "מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים" וגו', ולדעת המחבר אין מועיל פרוזבול בעל פה אלא אם כן המלווה והלוה⁶⁵ תלמידי חכמים⁶⁶. ולכתחילה מחמירים אף בני אשכנז לעשות פרוזבול בכתב⁶⁷.

שכח לכתוב פרוזבול

14. זמן כתיבת הפרוזבול הוא עד כניסת ראש השנה של מוצאי שביעית, אמנם בדיעבד אם שכח לעשות פרוזבול ונזכר סמוך לכניסת החג יוכל לעשות פרוזבול בעל פה, ויש מקילים אפילו לבני ספרד אפילו למי שאינו תלמיד חכם⁶⁸. גם בבין השמשות של ערב ראש השנה אפשר לעשות כן לדעת הרבה פוסקים⁶⁹ ויוכל לגבות חובותיו אחר ראש השנה⁷⁰.

להעמיס כן גם בדעת הב"י, ומביא שם כמה ראיות. אמנם ראיותיו צריכים עיון שכל המקורות שמביא שם הן מבני אשכנז שמחמירים לכתחילה לכתוב פרוזבול. והרצינו קושייתנו לפני בעל המחבר מן הגר"ע יוסף זצ"ל, והשיב שגם בשו"ת אדמת קודש (ח"מ ח"ב סי' לג) מקל בדיעבד כדעת הרא"ש, אמנם גם על שו"ת אדמת קודש יש לתמוה אמאי הקיל כדעת הרא"ש ושלא כהכרעת המחבר.

69. ואין לחשוש לזה שאולי הוא לילה ועוברים על הדין שאין דנים ביום טוב, שמכל מקום פרוזבול אינו דין גמור, שהרי לפי רוב הפוסקים (ערך לחם בפירושו לחו"מ (סז, לא), והביאו דבריו הרבה פוסקים כמו הפנים במשפט (סז, כד), מנחת יצחק (י, קמ) ועוד) אפשר לעשות פרוזבול בלילה אף שאין דנים בלילה. ועוד שממנו"פ, כל מה שמועיל הפרוזבול הוא על הצד שהוא עדיין יום ואינו יו"ט, ואם הוא כבר יו"ט הפרוזבול לא חל בכלל ולא עשו שום דין כי כל החובות שלו כבר הושטו, ועוד שהרי לצורך גדול מותר לעשות איסור שבות בבין השמשות, וכמו שנפסק באו"ח (רסא, א), ואפילו לדעת הש"ך (חו"מ עג, כב) שאסר לאחרים לשום משכון כדי לעזור למלווה לגבות חובו ולכן יהיה אסור לדיינים לעשות דין בבה"ש משום הצורך של המלווה, י"ל שמוותר משתי סיבות: א' גם הש"ך אסר רק בשבת עצמו ולא בביה"ש. ב' לדון דינים הוא מצוה על הדיין דומיא דלשדך הבנות שמוותר לאחרים כדי לעזור לאב לקיים מצוותו לשדך ילדיו, ואינה דומה לשומא שהש"ך סובר שאינה מצוה על אחרים, ולכן פסק הש"ך שאומרים בו "אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך".

70. לשון הרמב"ם (ט, ד): "כשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב", משמע שמיד עם שקיעת החמה החוב נשטם. אמנם יש לומר שהרמב"ם כתב לפי עיקר הדין שיש שמיטת כספים מן התורה, וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל בזמן הזה שמיטת כספים מדרבנן אפשר להקל מספק. גם מצינו בלשון חז"ל 'שקיעת החמה' שהכוונה לצאת הכוכבים, (יבמות צב, א) "הורו בית דין ששקעה חמה", והכוונה לצאת הכוכבים, ולשון זה הוא אף ברמב"ם (שגגות פי"ד ה"ג). ומדברי ספר מנחת חינוך (מצוה תעז אות יד) שכתב שאסור לתבוע החוב אחרי שקיעת החמה, גם אין ראייה כיון שמיירי שם בזמן שמיטת כספים נוהגת מן התורה. ובשו"ת יביע אומר (ח"ה חו"מ סי' ג) מוכיח שבזמן הזה שמיטה נוהגת רק מדרבנן ספקו להקל, מהא שמקילים במלוה לעשר שנים שאין שביעית משמטת אף שיש שתי לשונות בגמ' (מכות ג, ב), והרא"ש (מכות פ"ק סי' ג) כתב שהראשונים פסקו להקל מטעם ששביעית בזמן הזה דרבנן. וכתב הבית יוסף שאף על גב דבספק ממון פוסקים שהמוציא מחברו עליו הראיה, אף על פי כן ספק שמיטת כספים נידון כספק איסור דרבנן ולא כספק ממון כי השאלה היא באיסור ורק התוצאה היא לגבי ממון, והב"י הוסיף שכן הוא גם דעת הר"ף.

בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ג סימן כג סק"ב) נוטה לומר שאפשר ללוה לטעון המוציא מחברו עליו הראיה, אבל בשו"ת יביע אומר דחה דבריו וכנ"ל, וכן הדברי גאונים (הלכות שמיטה סי' קט, ב) האריך בעניין אם אפשר ללוה לפטור א"ע מלשלם למלווה שלא עשה פרוזבול בטענת קים לי כמו הפוסקים שמי שלא עשה פרוזבול אינו יכול לגבות חובותיו, ופסק שאי אפשר לטעון כן והביא מהעדות ביהוסף סברא לחיוב, והוא משום שפריעת חוב הוא וודאי חיוב מן התורה ושמיטת כספים היא תקנה דרבנן בזה"ז ולא אתי ספק תקנה להפקיע וודאי

שזה מיגו להוציא, ותיריך העה"ש (סז, יב) "דבחזקה אלימתא כזו ככתיבת פרוזבול דאין הפסד ובקל לעשות נאמן במיגו זה אף להוציא", וכמו כן אין צריך המלווה לישבע אם טוען פרוזבול היה לי ואבד לפי הרבה פוסקים כמש"כ תוס' (לז, ב ד"ה לא) וכן הוא משמעות השו"ע (סעיף לג וכן הביא הבה"ג ס"ק ע) שסתם שהמלווה נאמן, משא"כ בא"א פורע תו"ז המלווה צריך לישבע אם הלוה טוען אשתבע לי שלא פרעתין לכה"פ אחר שהלוה משלם (עח, ב עיין בש"ך ס"ק טו ונת' ס"ק ז שכתב שכן הוא לכו"ע).

63. דעת הרמ"א (סעיף כ) שכל אחד יכול למסור דבריו בעל פה, ושלא כדעת המחבר שרק תלמיד חכם רשאי. יסוד המחלוקת בין המחבר לרמ"א הוא מימרא של רב נחמן בגיטין (לו, ב) "דאף על גב דלא כתוב ככתוב דמי", הרא"ש והרמב"ן (ולדעתו גם הר"ף) פוסקים כרב נחמן ולא כשמואל (עיין לעיל הערה 16) ועל כן סגי באמירה ואין צריך כתיבה, והרמב"ם (ט, כז) וסיעתו החולקים סוברים שרק לתלמידי חכמים סגי באמירה (הא שמוותר לת"ח מבואר בגמ' (לז, א) "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי" ומחלוקת הראשונים היא אם ההיתר נאמר רק לת"ח או לכו"ע). ובביאור הגר"א (ס"ק לד) מובא שיטת הרמב"ן (גיטין לו, ב) שבמחלוקת זו תלויה גם המחלוקת אם צריך בית דין חשוב כשיטת המחבר, או שסגי בכל שלושה כשיטת הרמ"א.

64. ככל פרוזבול שלכתחילה צריך שלושה, ובדיעבד מקילים רוב הפוסקים שאפשר למסור לבית דין של שנים, ואומר בנוסח הפרוזבול פלוני ופלוני הדיינים, וכן פסקו בספר דרך אמונה (פ"ט ס"ק צה), בספר משנה כסף (סי' מ ס"ק פד), בספר הלכות שביעית (סי' י, ובכסא דוד סק"ד).

65. בגמ' (גיטין לז, א) "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי", ופירוש רש"י "בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אמר לחברים הרי אתם בי"ד" וכן פסק המחבר (סעיף כ) שתלמידי חכמים שהלוו זה לזה סגי אם ימסור בעל פה. יש לציין שמלשון הגמ' והמחבר משמע שמסירת מילים בעל פה מועילה רק אם המלווה והלוה שניהם תלמידי חכמים, וכן נראה בביאור הגר"א (ס"ק לג) שמביא את הר"ן (יט, א דפי הר"ף) שדימה דין תלמידי חכמים בפרוזבול לדין תלמידי חכמים שמוותר להם ללוות בריבית בדבר מועט, ולענין ריבית נפסק ביו"ד (סי' קס סעיף יז) שאין היתר רק אם המלווה והלוה תלמידי חכמים. וכן פסק המהריק"ש (הגהות השו"ע) ודבריו הובאו ע"י פוסקי זמנינו (שמיטת כספים כהלכתה פרק יג הערה ח, ובהערה י יש סברא בשם מרכ"מ שחשוב יותר שהלוה יהיה ת"ח), דרך אמונה (פ"ט ס"ק קמ).

66. גדר תלמיד חכם לענין זה, כתב הרמב"ם (פ"ט הכ"ז) "כל היודע שמיטת כספים בזמן הזה דרבנן", ועיין דרך אמונה (שם הלכה יז ביאור הלכה ד"ה שהם ראויים) שביאר למה הידיעה הזאת חשובה כ"כ. הפוסקים (הלכות שביעית כס"ד צה, שכ"כ יג הערה ט, שכ"ו פ"ט הערה יח) הסתפקו אם יש לנו ת"ח היום (אמנם לא כתבו שום טעם שהדין ישתנה היום), ולפי הפשט של הד"א נראה פשוט שיש ת"ח גם היום כי הרבה יודעים שמיטה בזה"ז דרבנן, וכן משמע מהחיי אדם בספרו שערי צדק (כא, ו).

67. בשערי צדק (שם) כתב שהמנהג בוויילנא היה לכתוב דווקא, וכן היה נהוג בירושלים (מזבח אדמה יו"ד ס"ס שלא) וכן נהוג היום.

68. בשו"ת יביע אומר (ח"ה חו"מ סי' ג) מתיר בדיעבד אפילו לאחד מבני ספרד שאינו תלמיד חכם שיעשה פרוזבול בעל פה, ורוצה

15. יש שנתנו עצה אחרת, שיאמר בפני שני עדים שהוא מאריך זמן הפרעון של כל חובותיו עד למוצאי ראש השנה⁷¹, ובדיעבד יכול לומר אף לעצמו⁷². ולבני ספרד עדיף לנהוג בדרך זו⁷³.

16. יש שהסתפקו⁷⁴ אם במקום המלווה עדיין לא שקעה

חמה של ליל ראש השנה ובמקום הלוח כבר שקעה חמה, אם עדיין יכול המלווה לכתוב פרוזבול על חובות של לוח זה. ועל כן מלווה הנמצא בארה"ב ויש לו לוח בארץ ישראל עדיף שיכתוב הפרוזבול לפני שקיעת החמה בארץ ישראל, אבל מ"מ בדיעבד אינו מעכב וכל שעשה המלווה פרוזבול לפני כניסת הלילה במקומו הפרוזבול כשר⁷⁵.

לגוי ועושה בה מלאכה בשבת ורוצה להינצל מאיסור שביבת בהמתו, יכול להפקיד או להקנות הבהמה לגוי בינו לבין עצמו, וכן נפסק ביו"ד (ס' קסט סעיף יג) שאפשר לפטור שליח מאחריות על ידי אמירה בינו לבינו כדי להנצל מאיסור ריבית. ובספר שבות יצחק מביא בשם הגרי"ש אלישיב שלכתחילה יאמר לפני עדים ואפילו עדים פסולים, כדי שיהא יכול להתפרסם שהרחיב זמן הפרעון.

73. עיין הערה 68.
74. כן הסתפק בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז אות ב), ולדעתו יש מקום לומר שאסור לנגוש לוח שכבר עברה עליו שנת שמיטה, אף שאצל המלווה עדיין לא עבר סוף שנת השמיטה.
75. בספר משנה כסף (פנים חדשות ס"ק כז) מביא ספקו של המנחת שלמה, ומכריע ששמיטת החוב תלויה במקום המצאו של המלווה, כיון שהלאו 'לא יגוש' והעשה 'שמוט' נאמרו על המלווה בלבד ועל הלוח אין שום מצוה, רק שמצוות המלווה מפקיעה את חובו של הלוח. ומוכיח עוד שאין נפקא מינה במקומו של הלוח, שהרי בית דין כותבים פרוזבול בערב ראש השנה אף שאינם יודעים היכן הלוח נמצא, והאם כבר שקעה החמה במקום. כדבריו פסק גם בספר שמיטת כספים כהלכתה (פי"ז סעיף יח) וכן הביא בספר שבות יצחק (סוף פרק ה) בשם הגרי"ש"א.

חיוב והורה כן הלכה למעשה, והזכיר גם את השער משפט (סז, ד) שחייב לשלם מטעם אחר שהחייב לשלם הוא דאו' ושמיטה הוא דרבנן ולא אתי ספק איסור דרבנן להפקיע וודאי חיוב דאורייתא, והביא השער משפט שכ"כ גם המהרי"ט (ב, יו"ד מ) (וכ"כ שו"ת כתב סופר (חו"מ ט ד"ה ואחר הוצעה), וכן אפשר ללמוד מהאג"מ (חו"מ ב, טו), ולפי"ז אינו נכון מה שמובא בספר שכ"ו (פ"ט הערה יז) בשם גדול א' שאפשר ללווה לטעון קים לי נגד מי שעשה פרוזבול בע"פ ואישתמיטתיה להגדול כל מה שהביא הדברי גאונים וההוכחות של היביע אומר כי לא הביא שום מקור וכתב רק מסברא, (בנוסף במקרה של מי שעשה פרוזבול ע"פ לכאו' יש עצה למלווה ע"י שיטעון פרוזבול היה לי ואבד ויהיה נאמן כיון שלרוב הפוסקים למעשה אפשר לגבות חובו ויכול להיות עביד דינא לנפשיה, ועוד מסתבר שהוא כמו לומר קים לי נגד מנהג שלא אומרים, כי היו מקומות שנהגו לערוך פרוזבול ע"פ).

71. עיין מה שכתבנו בגליון חודש אב דין 3. ועיי"ש בהערה 11 שיש המפקקים בעצה הזאת, וע"ע בקבא דקשייתא (שי"ל ע"י המרכז לעידוד מחקרים תורניים בישראל, קושיא מו) מה שכתבו בזה האחרונים.
72. בדומה לדין שנפסק באו"ח (סי' רמו סעיף ג), שהמשכיר בהמתו

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר לציבור הרחב כי

ביה"ד יהיה פתוח לצורך עשית פרוזבול

החל מיום שני כ"ג אלול עד יום חמישי כ"ז אלול בין השעות 13:45 עד 15:30 וביום שישי כ"ז אלול מ 11:30 - 12:30

ובער"ה מ 9:00 עד 10:30 לפנה"צ.

בברכת כתיבה וחתמה טובה ביה"ד נתיבות חיים

בית הוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בבית ההוראה ניתן יעוץ בדיני ממונות ע"י דיני בית הדין ובית ההוראה ● סיוע בעריכת צוואות וחוזים ● בשפות עברית אנגלית יידיש וצרפתית ● בית ההוראה פתוח בימים א-ה בין השעות 13:40-15:30 וביום שישי בין השעות 11:15-13:00
Les lundis et mercredis nous traitons vos questions en français ● טלפון 02-502-3637 דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו כן ניתן מענה בענייני אורח חיים ויורה דעה ע"י מו"צ

דלהלן:

יום א' הרב יצחק זאב רוזנבלט 13:45-14:15
יום ב' הגאון הרב ר' ישראל גנס 14:00-14:30
יום ג' הרב אהרן הלוי וואזנר 13:45-14:15
יום ד' הרב יצחק זאב רוזנבלט 13:45-14:15
יום ה' הרב אהרן הלוי וואזנר 13:45-14:15

תשובות בענייני רבית בימי ראשון 14:30-15:30 ע"י הרב ר' פנחס וינד בעמח"ס 'ברית פנחס' על הל' רבית. ניתן לערוך היתר עיסקא' במקום.

הדיינים יושבים בבית הוראה כדלהלן

יום א' הרב אברהם בוטרמן והרב שלמה וייספיש והרב גבריאל לוברבוים
יום ב' הרב יצחק בלחסן והרב אלחנן רזניק [גם צרפתית]
יום ג' הרה"ג ר' יצחק שובקס והרב יצחק מרקובסקי
יום ד' הרב ברוך שובקס, הרב חיים הררי והרב אליה יפה [גם צרפתית]
יום ה' הרה"ג ר' אברהם דרברמדיקר, הרב אשר שפירא והרב שלמה פרץ
יום ו' הגאון הרב נפתלי נוסבוים, הרב משה ויליגר, הרב דוד סעמיאטיצקי

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות

הוראות כלליות לכתובת פרוזבול:

מקרא:

- (1) שם המלווה
- (2) שם השליח
- (3) שם העיר של בי"ד החשוב
- (4) שם העיר בה נכתב הפרוזבול
- (5) שמות הדיינים / אנשים
- (6) שמות הדיינים של בי"ד החשוב

פרוזבול המצוי:

1. מי שנוהג כמנהג אשכנז והלווה לאנשים בעלי קרקע אפי' בשכירות (עיין בפסקי דינים דין 1) יופיע בפני שלושה אנשים ויאמר: מוסרני לכם כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.
2. ימלא בטופס הפרוזבול את שם המלווה (1) ושם העיר בה נערך הפרוזבול (4).
3. שלושה האנשים יחתמו בו את שמם המלא (5).

פרוזבול משולב:

1. החוששים לאותם דעות שצריך למסור את הפרוזבול לבית דין קבוע ימסרו פרוזבול זה, ויאמרו בפני שלושה אנשים: הריני מוסר בפניכם כל חוב שיש לי לבית דין (יפרט שם ביה"ד החשוב או שמות הדיינים) שבעיר (יפרט מקום ביה"ד החשוב) כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. ואם לא הועילה המסירה שלא בפני בית הדין, מוסרני לכם כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.
2. ימלא בטופס הפרוזבול את שם המלווה (1), שמות הדיינים או שם ביה"ד (של ביה"ד החשוב) (6), שם העיר (בה יושב ביה"ד החשוב) (3), ושם העיר בה נערך הפרוזבול (4).
3. לדעת הגר"נ נוסבוים שליט"א בית דין "נתיבות חיים" הינו בית דין קבוע וניתן למלא בשטר הפרוזבול שמות הדיינים: הרב נפתלי נוסבוים, הרב יצחק שובקס והרב אשר פלג. מקום בית הדין הוא בירושלים.
4. שלושה האנשים יחתמו בו את שמם המלא (5).

פרוזבול על ידי שליח:

1. מי שאינו יכול להופיע בפני שלושה אנשים (חולה, אשה וכדו') ישלח שליח במקומו, ויאמר השליח בפני השלושה: מוסרני לכם כל חוב שיש לי (יפרט שם המשלח) שיגבנו כל זמן שירצה.
2. ימלא השליח את שמו (2) ושם משלחו (1) ושם העיר בה נערך הפרוזבול (4).
3. שלושה האנשים יחתמו בו את שמם המלא (5).

פרוזבול בכתב או בפקס:

1. מי שאינו יכול להופיע בפני שלושה, ואינו רוצה לשלוח שליח, כגון שחושש לדעות הפוסקים שלא ניתן לעשות פרוזבול ע"י שליח) ישתמש בפרוזבול זה.
2. יחתום את שמו המלא (1) בכתב ברור וישלח לבית דין "נתיבות חיים" בפקס 02-5023655.
3. על השולח לוודא כי הפקס הגיע ליעדו עד לערב ראש השנה בשעה 10:00 בבוקר (בטלפון 02-5023637), וכי נחתם ע"י הדיינים.
4. הפרוזבול תקף אך ורק לחובות שנעשו קודם שהדיינים חתמו על הפרוזבול.
5. אם הפרוזבול נשלח למזכירות של בית דין אחר (אף אם שונה הנוסח) והפרוזבול לא נחתם ע"י הדיינים, אין הפרוזבול תקף כלל.

פרוזבול ללווים שאינם בעלי קרקע:

1. מי שהלווה לאנשים שאינם בעלי קרקע (בחורי ישיבה, חוסים במוסדות, הורים מבוגרים וכדו') (עיין פסקי דינים דין 1) ישתמש בפרוזבול זה.
2. לפני כתיבת הפרוזבול יקנה בקנין סודר קרקע כלשהי עד מוצאי ראש השנה.
3. לאחר ההקנאה כדין יאמר בפני שלושה: מוסרני לכם כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.
4. ימלא בטופס הפרוזבול את שם המלווה (1) ושם העיר בה נערך הפרוזבול (4).
5. שלושה האנשים ימלאו את טופס הפרוזבול ויחתמו בו את שמם המלא (5).
6. ניתן לעשות פרוזבול זה בנוסף לשאר הפרוזבולים.

לפני ג' אנשים

הגרי"ש אלישיב – הליכות שדה אלול תשנ"ד

אנחנו החתומים מטה מאשרים שבא לפנינו (1) _____ ואמר לנו הריני מוסר לבית דין חשוב שבעיר (3) _____ הלוא המה הרב (6) _____ והרב (6) _____ והרב (6) _____ שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. ואם אין מועילה מסירה אלא בפני בית דין הריני מוסר לפניכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והואיל ו(1) _____ מסר פרוזבול כתקון רבנן כתבנו לו לראיה שטר זה ביום _____ לחודש אלול שנת ה'תשע"ה פה (4) _____ והכל שריר וקים ולראיה באנו על החתום נאום: (5) _____ נאום: (5) _____ נאום: (5) _____

הנשלח בכתב או בפקס

הריני מוסר לכם הדיינים הרב נפתלי נוסבוים והרב יצחק שובקס והרב אשר פלג או דיינים אחרים מבית דין נתיבות חיים בירושלים עיה"ק שכל חוב שיש לי ושיהיו לי עד ערב ראש השנה שאגבנו כל זמן שארצה. נאום: (1) _____ (חתימת המלוה בכתב ברור)

המלוה שולח נוסח זה חתום לבית דין (באמצעות הדואר או באמצעות פקס), ובית הדין כותב על אותו דף כדלהלן:

אנחנו בית דין חתומים מטה הגיע לפנינו הכתב שעל דף זה וכתוב בו ש(1) _____ מוסר לנו כל חוב שיש לו שגבם כל זמן שירצה וחתום בו(1) _____ ואין אנו מכירים חתימת ידו, וכמו שכתב לנו עשינו לו לראיה שטר זה ביום _____ לחודש אלול שנת ה' תשע"ה פה(4) _____ והכל שריר וקים ולראיה באנו על החתום נאום: (5) _____ נאום: (5) _____ נאום: (5) _____

המלוה צריך לברר טלפונית (02-5023637 עד ער"ה בשעה 10) שהמכתב הגיע לבית דין ונחתם כדין לפני ראש השנה.

לפני בית דין

הגרי"י קניבסקי

אנחנו בית דין חתומים מטה בא לפנינו (1) _____ ואמר לנו מוסרני לכם בית דין שכל חוב שיש לי בין בשטר בין בעל פה שאגבנו כל זמן שארצה, וכדאמר לנו כל הנ"ל עשינו לו לראיה שטר זה ביום _____ לחודש אלול שנת ה'תשע"ה פה (4) _____ והכל שריר וקים ולראיה באנו על החתום נאום: (5) _____ נאום: (5) _____ נאום: (5) _____

למי שהלוה למי שאין לו קרקע [כגון לבחורי ישיבה]

אנחנו בית דין חתומים מטה בא לפנינו (1) _____ ואמר לנו מוסרני לכם בית דין שכל חוב שיש לי בין בשטר בין בעל פה שאגבנו כל זמן שארצה, וקנינו מידו בקנין סודר קרקע כלשהו מחצירו לכל אחד מהלויים עד מוצאי ראש השנה ה' תשע"ו וכדאמר לנו כל הנ"ל עשינו לו לראיה שטר זה ביום _____ לחודש אלול שנת ה'תשע"ה פה (4) _____ והכל שריר וקים ולראיה באנו על החתום נאום: (5) _____ נאום: (5) _____ נאום: (5) _____

ע"י שליח – לאשה ולמי שאינו יכול להופיע בעצמו בפני ג' מהגרי"י קניבסקי

אנחנו בית דין חתומים מטה בא לפנינו (2) _____ ואמר לנו שהוא שליח של (1) _____ ששלחוהו לעשות פרוזבול וכך אמר לנו (2) _____ השליח ש(1) _____ מוסר לנו כל חובות שיש לו שגבם כל זמן שירצה, וכל זה נמסר לנו ביום _____ לחודש אלול שנת ה'תשע"ה פה (4) _____ והכל שריר וקים ולראיה באנו על החתום נאום: (5) _____ נאום: (5) _____ נאום: (5) _____